

Onderzoek lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs

Januari 2018

Inhoudsopgave

1	Beleidssamenvatting	3
2	Situering van het onderzoek	5
3	Onderzoeksvragen.....	6
4	Bereik van het onderzoek.....	7
5	Onderzoeksaanpak	9
5.1	Onderzoekspopulatie.....	9
5.2	Onderzoeksmethode	9
6	In welke mate streven de scholen in het leergebied lichamelijke opvoeding via de leerplandoelen de ontwikkelingsdoelen na en bereiken ze de eindtermen met hun leerlingen?	14
6.1	De kleuterafdeling.....	14
6.2	De lagere afdeling	18
6.3	Samenvatting	28
7	In welke mate maken scholen gebruik van kwaliteitsbevorderende factoren om de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken met hun leerlingen?	29
7.1	Didactisch handelen.....	29
7.2	Specifieke deskundigheid.....	31
7.3	Plannen	33
7.4	Evalueren	35
7.5	Horizontale samenhang	37
7.6	Beschikbare leermiddelen	38
7.7	Samenvatting	40
8	Context en input.....	42
8.1	De organisatie van de lessen lichamelijke opvoeding in de bezochte kleuter- en lagere afdeling.....	42
8.2	Profiel van de lesgevers lichamelijke opvoeding in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen.	46
8.3	Beeld van de beschikbare accommodatie in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen.....	47
9	Algemene conclusie.....	49
10	Aanbevelingen.....	50
11	Bijlagen	52
11.1	Bijlage 1: Literatuurlijst	52
11.2	Bijlage 2: Resultaten voor onderzoeksvraag 2	53
11.3	Bijlage 3: Onderzoeksinstrument.....	65

1 **Beleidssamenvatting**

Het belang van bewegen kan in onze huidige maatschappij en leefstijl niet genoeg worden onderstreept. Ook de school en de lessen lichamelijke opvoeding spelen daarin een belangrijke rol. Om die reden en omwille van de beperkte erkenningsonderzoeken van het leergebied lichamelijke opvoeding (zie Onderwijsspiegel 2016), voerde de onderwijsinspectie van februari tot einde mei 2017 een thematisch onderzoek (apart van de doorlichtingen) naar de kwaliteit van het leergebied lichamelijke opvoeding.

Aan de hand van observaties in 88 geselecteerde kleuterafdelingen (derde kleuterklas) en 86 geselecteerde lagere afdelingen (derde graad) van scholen in het basisonderwijs die zich vrijwillig voor dit onderzoek hadden aangemeld, door gesprekken met leerlingen, leraren en directies, door documentenonderzoek en een rondgang in de school geven we een antwoord op drie onderzoeksvragen:

- In welke mate streven de geselecteerde scholen voor lichamelijke opvoeding de ontwikkelingsdoelen na en bereiken ze de eindtermen met hun leerlingen?
- In welke mate maken de geselecteerde scholen gebruik van kwaliteitsbevorderende factoren om de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken met hun leerlingen?
- In welke omstandigheden streven de geselecteerde scholen de ontwikkelingsdoelen na en bereiken ze de eindtermen met hun leerlingen?

Ontwikkelingsdoelen en eindtermen: check!

We gingen het nastreven en bereiken na voor een steekproef van ontwikkelingsdoelen en eindtermen. De eindbalans is overwegend positief: de meeste bezochte scholen voldoen in grote mate aan de minimumverwachtingen. In de kleuterafdelingen is er ruime aandacht voor lichaams- en bewegingsbeheersing en voor het werken met een complexe ruimte- en tijdsfactor. Het aanbod voor de groot- en kleinmotorische vaardigheden voldoet. Ook in de lagere afdelingen voldoen de bezochte scholen voor de grootmotorische vaardigheden en acties.

Anderzijds worden niet alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen voldoende evenwichtig, met voldoende diepgang en in voldoende samenhang nagestreefd of bereikt. In de bezochte kleuterafdelingen valt het op dat leraren de activiteiten te veel zelf sturen. Ze laten weinig ruimte aan de kleuters om creatief verschillende bewegingsoplossingen te ontdekken en te verwoorden. In de bezochte lagere afdelingen komen leerinhouden die leerlingen toelaten te oefenen op klimmen en klauteren, op ritmisch en expressief bewegen en kansen geven om kind-aangepaste bewegingsproblemen op te lossen, weinig voor. Kortom: doelen uit de competentiedomeinen ‘gezonde en veilige levensstijl’ en ‘sociaal functioneren en positief zelfbeeld’ kunnen meer aandacht krijgen.

Welke pedagogisch-didactische keuzes maken scholen voor betere lessen lichamelijke opvoeding?

De bezochte scholen zetten zeker kwaliteitsbevorderende factoren in zoals didactiek, deskundigheid, planning, evaluatie, leermiddelen, maar het ontbreekt aan volledigheid, systematiek en opvolging – met andere woorden: aan een gericht kwaliteitsbeleid. Vooral de evaluatie van ontwikkelingsdoelen en eindtermen lichamelijke opvoeding scoort onvoldoende in de bezochte scholen. De evaluatie is weinig betrouwbaar, weinig transparant en is amper uitgangspunt om het leer- en ontwikkelingsproces van leerlingen te stimuleren. De bezochte scholen kunnen de kwaliteit van de lessen lichamelijke opvoeding verhogen door onder meer een breed bewegingsbeleid uit te bouwen, door meer aandacht te besteden aan een evenwichtige planning van alle onderwijsdoelen, door meer te plannen op schoolniveau met het oog op horizontale en verticale samenhang en integratie in het dagelijkse leven én door lichamelijke opvoeding te integreren in het evaluatiebeleid.

In welke omstandigheden vinden de lessen lichamelijke opvoeding plaats?

De omstandigheden waarin de bezochte scholen het leergebied lichamelijke opvoeding vormgeven, zijn relatief gunstig. De meeste bezochte scholen volgen de aanbevelingen om twee lestijden lichamelijke opvoeding per week te organiseren. Uit Europese richtlijnen en wetenschappelijk onderzoek blijkt dat dit echter onvoldoende is om de motorische competentie voldoende te ontwikkelen. Hier is dus wat meer ambitie op zijn plaats. Scholen kunnen best nagaan of het aantal uren lichamelijke opvoeding volstaat om kwaliteitsvol bewegingsonderwijs te kunnen aanbieden.

De Vlaamse overheid geeft scholen de ruimte om een leermeester lichamelijke opvoeding in te schakelen. Veel van de bezochte scholen maken gebruik van de mogelijkheid om een dergelijke specifiek opgeleide leerkracht in te zetten. Daar waar de vakspecialist samenwerkt met de klasleraar is er frequent overleg en goede communicatie. Deze samenwerking weerspiegelt zich in de bezochte scholen onder meer in de kwaliteit voor de eindterm 'zwemmen' en de goede score voor de horizontale samenhang in dat leerdoel. Een aantal bezochte scholen doet een beroep op externe lesgevers, al dan niet met een pedagogische bevoegdheid. Ook hier kan de school met ambitie best onderzoeken of de kwaliteit van het onderwijs voldoet en of de samenhang verzekerd wordt.

Veel scholen beschikken over een bewegingsaccommodatie. Alleen is die hier en daar onvoldoende groot om veilig en voldoende intensief te sporten. Een kwart van de bezochte scholen beschikt niet over buitenbewegingsaccommodaties. Schoolteams doen inspanningen om de speelplaats bewegingsvriendelijk in te richten.

Conclusie

De meeste bezochte scholen voldoen in grote mate aan de minimumverwachtingen. Dit onderzoek legt ook bloot waar er ruimte is voor meer ambitie. Niet alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen worden immers voldoende evenwichtig, met voldoende diepgang en in voldoende samenhang nagestreefd/bereikt.

De bezochte scholen kunnen de lat hoger leggen door bewust in te zetten op bevorderende factoren zoals didactische aanpak, deskundigheidsbevordering, planning, evaluatie, leermiddelen, samenhang, algemeen beleid. De leerplannen bevatten tal van interessante en nuttige tips en aanbevelingen die de kwaliteit van het onderwijs zeker nog kunnen verhogen. Voor evaluatie en leergebiedoverschrijdende samenhang hinken de bezochte scholen duidelijk achterop.

Een cultuur van kwaliteitsontwikkeling ondersteunt het onderwijs in de lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs nog te weinig. De voorbeelden van goede praktijk tonen aan dat het nochtans mogelijk is om zeer performant te zijn. De kwaliteit van het zwemonderwijs in de bezochte scholen is daar een inspirerend voorbeeld van. Het leergebied lichamelijke opvoeding biedt tal van kansen om transversale, persoonlijkheidsvormende doelen te realiseren. Scholen kunnen via een geïntegreerd bewegingsbeleid de impact op de leef- en leerattitude van hun leerlingen vergroten. In de bezochte scholen blijven op dit vlak nog heel wat kansen onbenut.

2 Situering van het onderzoek

Met het toenemende belang van beweging in de leefstijl van de moderne mens groeide ook de aandacht voor de kwaliteit van de lichamelijke opvoeding in het onderwijs. Het Europese jaar van opvoeding door sport (2004) heeft de interesse van de wetenschap, en ook van de politiek, geïntensiveerd. In haar 'Workplan for Sport 2014 - 2017'¹ formuleert de Europese Commissie aanbevelingen voor de verschillende lidstaten. Aanbeveling 15 stelt dat het noodzakelijk is dat nationale controle-organen en coördinerende instanties scholen ondersteunen en de naleving van een hoge kwaliteit van het curriculum voor lichamelijke opvoeding stimuleren.

Vlaanderen heeft haar curriculum voor lichamelijke opvoeding vastgelegd in na te streven ontwikkelingsdoelen voor de kleuterafdeling en te bereiken eindtermen voor de lagere afdeling. Via goedgekeurde leerplannen geven scholen vorm aan dit leergebied. Er is ook een apart ambt om lichamelijke opvoeding te onderwijzen in het basisonderwijs: de leermeester lichamelijke opvoeding. Sinds de invoering van het nieuwe omkaderingssysteem in het basisonderwijs (2012) legt de Vlaamse overheid een minimum aantal lestijden vast dat op schoolniveau aan lichamelijke opvoeding besteed moet worden (waarborgregeling).

Als onderwijsinspectie houden wij de vinger aan de pols wanneer het over onderwijskwaliteit gaat. In het geval van lichamelijke opvoeding is dat niet anders. Omdat de afgelopen jaren het leergebied lichamelijke opvoeding relatief weinig aan bod kwam in het erkenningsonderzoek (Onderwijsspiegel 2016)², kozen we voor dit thematisch kwalitatief onderzoek. Zo kunnen we een breder en meer accuraat beeld geven van de mate waarin scholen erin slagen om voor lichamelijke opvoeding de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken met hun leerlingen. We brengen tegelijkertijd in kaart hoe scholen factoren inzetten die volgens onderzoek bevorderend kunnen zijn voor de kwaliteit van het onderwijs. Het onderzoek peilt ook naar de omstandigheden waarin scholen lichamelijke opvoeding aanbieden. Parlementaire vragen signaleren daarover soms problemen.

Het onderzoek biedt een unieke kans om scholen te stimuleren om de kwaliteit van het leergebied lichamelijke opvoeding op beleidsmatige wijze te verhogen. We willen scholen inspireren en aanzetten tot een duurzame kwaliteitsontwikkeling van dit leergebied.

¹ Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, of 21 May 2014 on the European Union Work Plan for Sport (2014-2017).

² Onderwijsspiegel, Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming; Onderwijsinspectie (2016), p. 13.

3 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek schetst een beeld van de kwaliteit van de lichamelijke opvoeding in het kleuter- en lager onderwijs in Vlaanderen. De onderwijsinspectie vult het begrip kwaliteit in vanuit de erkenningsvoorwaarden voor ontwikkelingsdoelen, eindtermen en leerplanrealisatie. We formuleren drie onderzoeksvragen:

- In welke mate streven de scholen in het leergebied lichamelijke opvoeding via de leerplandoelen de ontwikkelingsdoelen na en bereiken ze de eindtermen met hun leerlingen?
- In welke mate maken scholen gebruik van kwaliteitsbevorderende factoren om de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken met hun leerlingen?
- In welke omstandigheden (context en input) streven scholen de ontwikkelingsdoelen na en bereiken ze de eindtermen met hun leerlingen?

Onderstaande tabellen geven een overzicht van de operationalisering van de drie onderzoeksvragen.

1. In welke mate streven de scholen in het leergebied lichamelijke opvoeding via de leerplandoelen de ontwikkelingsdoelen na en bereiken ze de eindtermen met hun leerlingen?	
Deelvragen voor de kleuterafdeling:	Deelvragen voor de lagere afdeling:
In welke mate streven de scholen met de kleuters de motorische ontwikkelingsdoelen na?	In welke mate bereiken de scholen met de leerlingen de motorische eindtermen ?
In welke mate streven de scholen met de kleuters een veilige en gezonde levensstijl na?	In welke mate bereiken de scholen met de leerlingen een veilige en gezonde levensstijl ?
In welke mate streven de scholen met de kleuters een positief zelfconcept na?	In welke mate bereiken de scholen met de leerlingen een positief zelfconcept ?

2. In welke mate maken scholen gebruik van kwaliteitsbevorderende factoren om de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken met hun leerlingen?	
Deelvragen voor de kleuterafdeling:	Deelvragen voor de lagere afdeling:
In welke mate handelen leraren didactisch bij het nastreven van de ontwikkelingsdoelen?	In welke mate handelen leraren didactisch bij het bereiken van de eindtermen?
In welke mate tonen leraren hun specifieke deskundigheid om de ontwikkelingsdoelen na te streven?	In welke mate tonen leraren hun specifieke deskundigheid om de eindtermen te bereiken?
In welke mate geven leraren aan dat ze het nastreven van de ontwikkelingsdoelen plannen ?	In welke mate geven leraren aan dat ze het bereiken van de eindtermen plannen ?
In welke mate geven leraren aan dat ze het nastreven van de ontwikkelingsdoelen kwaliteitsvol evalueren ?	In welke mate geven leraren aan dat ze het bereiken van de eindtermen kwaliteitsvol evalueren ?
In welke mate geven leraren aan dat ze bij het nastreven van de ontwikkelingsdoelen een horizontale samenhang realiseren?	In welke mate geven leraren aan dat ze bij het bereiken van de eindtermen een horizontale samenhang realiseren?
In welke mate geven leraren aan dat ze over voldoende leermiddelen beschikken om de ontwikkelingsdoelen na te streven?	In welke mate geven leraren aan dat ze over voldoende leermiddelen beschikken om de eindtermen te bereiken?

3. In welke omstandigheden (context en input) streven scholen de ontwikkelingsdoelen na en bereiken ze de eindtermen met hun leerlingen?

Deelvragen voor kleuter- en lagere afdelingen:

Welk beeld krijgen we van de **organisatie** van de lessen lichamelijke opvoeding in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen?

Welk beeld krijgen we van het **profiel** van de leraren lichamelijke opvoeding in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen?

Welk beeld krijgen we van de beschikbare **accommodatie** in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen?

4 Bereik van het onderzoek

Het is niet realistisch om tijdens een peilingsproef of een thematisch kwalitatief onderzoek alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen aan bod te laten komen. Ook in dit onderzoek zorgen we voor een afbakening.

We nemen ontwikkelingsdoelen en eindtermen op uit de drie competentiedomeinen:

- motorische competentie
- gezonde en veilige levensstijl
- sociaal functioneren en een positief zelfbeeld

De motorische ontwikkelingsdoelen en eindtermen komen uit de deelclusters zelfredzaamheid in kindgerichte bewegingssituaties, ontwikkeling van grootmotorische en kleinmotorische vaardigheden en het oplossen van kind-aangepaste bewegingsproblemen.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de ontwikkelingsdoelen en eindtermen die tijdens het onderzoek aan bod kwamen. Tussen haakjes vind je de officiële nummering³.

Ontwikkelingsdoelen die in het onderzoek aan bod komen

Domein van de motorische competentie:

De kleuters

- heffen, dragen en verplaatsen onder begeleiding kleuteraangepast materiaal veilig (1.5).
- reageren snel op auditieve, visuele en tactiele signalen met een eenvoudig bewegingsantwoord (1.6).
- houden rekening tijdens het bewegen met plaatsaanduidingen (1.18).
- nemen twee of meer opeenvolgende hindernissen (1.24).
- voeren een eenvoudige reeks van opeenvolgende handelingen uit binnen bewegingsactiviteiten (1.31).
- blijven geconcentreerd bezig met een bewegingsprobleem (1.34).
- stellen creatief verschillende oplossingen voor (1.37).

³<http://eindtermen.vlaanderen.be/basisonderwijs/kleuteronderwijs/lichamelijke-opvoeding/ontwikkelingsdoelen.htm>

<http://eindtermen.vlaanderen.be/basisonderwijs/lager-onderwijs/leergebieden/lichamelijke-opvoeding/eindtermen.htm>

Domein van een gezonde en veilige levensstijl:

De kleuters:

- beleven zichtbaar plezier aan fysieke inspanningen (2.3).

Domein van zelfconcept en sociaal functioneren:

De kleuters:

- volgen binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels op (3.12).

Eindtermen die in het onderzoek aan bod komen

Domein van de motorische competentie:

De leerlingen

- kennen de gevaren en risico's van bewegingssituaties en kunnen deze inschatten en signaleren (1.3).
- balanceren op de grond en op diverse toestellen (1.9).
- hangen en steunen in omgekeerde houding (1.10).
- voeren vrije sprongen en steunsprongen uit (1.11).
- voeren verschillende vormen van rollen uit (1.12).
- klimmen veilig op en dalen veilig af van diverse klimtoestellen (1.14).
- passen hun loopstijl en tempo aan de afstand aan (1.15).
- werpen op verschillende manieren met diverse tuigen (1.16).
- voeren eenvoudige spelideeën uit in eenvoudige bewegingsspelen (1.18).
- voeren bewegingsvormen uit op een opgelegd ritme (1.21).
- onthouden een danscombinatie (een aantal bewegingspatronen achter elkaar) en voeren ze zonder aanwijzingen uit (1.22).
- voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.25).

Domein van een gezonde en veilige levensstijl:

De leerlingen

- kiezen en heffen zelfstandig materiaal (1.30).
- kennen het belang van opwarming voor en tot rust komen na fysieke inspanningen (2.4).

Domein van zelfconcept en sociaal functioneren:

De leerlingen

- leven zich in een spel in en nemen hierbij verschillende rollen waar (1.19)⁴.

⁴ In de eindtermen lager onderwijs valt eindterm 1.19 onder de motorische competentie. Naar analogie van de ordening van de eindtermen in het secundair onderwijs en in overeenstemming met het concept van het vak lichamelijke opvoeding plaatsen we in dit document de eindterm 1.19 onder zelfconcept en sociaal functioneren.

5 Onderzoeksaanpak

5.1 Onderzoekspopulatie

Dit onderzoek staat los van het doorlichtingsonderzoek en de doorlichtingsplanning. Aan het onderzoek is geen advies voor erkenning verbonden. Voor dit onderzoek konden scholen zich vrijwillig aanmelden. De respons was voldoende groot om de onderzoekspopulatie evenwichtig samen te stellen met

- scholen uit de vijf Vlaamse provincies
- scholen uit de verschillende koepels en het GO!
- zowel scholen zonder specifieke onderwijsmethode als methodescholen
- scholen gelegen in een stedelijk, halfstedelijk of agrarisch gebied

Scholen die in de loop van de drie voorbije schooljaren werden doorgeleefd zijn niet opgenomen.

De onderzoekspopulatie bestaat uit leerlingen uit 88 kleuterafdelingen en 86 lagere afdelingen in het basisonderwijs. Qua schoolstructuur onderscheiden we zeven autonome kleuterscholen, vijf autonome lagere scholen en 81 basisscholen. In totaal gaat het over 93 instellingsnummers.

In de kleuterafdelingen richtten we het onderzoek op de leerlingen van de derde klas van het kleuteronderwijs. In de lagere afdeling lag de focus op de leerlingen van de derde graad. Dit sluit aan bij de ontwikkelingsdoelen en eindtermen die geformuleerd zijn als minimumdoelen om na te streven respectievelijk te bereiken op het einde van elke cyclus.

5.2 Onderzoeksmethode

Indicatoren en beschrijvingen

Bij het operationaliseren van de onderzoeksvragen baseerden we ons op de volgende bronnen:

- de leerplannen van de verschillende onderwijsverstrekkers
- ondersteunend didactisch materiaal van diverse onderwijsverstrekkers
- wetenschappelijke literatuur
- gesprekken met experts lichamelijke opvoeding in de kleuter- en lagere afdelingen
- eigen ervaring tijdens het doorlichten en werken met het CIPO-referentiekader

Het gehanteerde onderzoeksinstrument vind je in bijlage.

Specificiteit van het leergebied

Een onderzoek lichamelijke opvoeding vergt in vergelijking met andere leergebieden een specifieke aanpak. Voor lichamelijke opvoeding is het resultaat dat de school bereikt met de leerlingen immers veel moeilijker te vatten via schriftelijke neerslag (taken, toetsen, examens ...) of werkstukken. De kwaliteit en de bereikte resultaten komen vooral tot uiting in de onderwijsleerpraktijk. Lesobservaties vormen dan ook de eerste belangrijke pijler van de onderzoeksmethode.

Observaties in de gymzaal en tijdens de lessen lichamelijke opvoeding

Scholen kunnen met hun leerlingen op verschillende momenten aan de ontwikkelingsdoelen en eindtermen lichamelijke opvoeding werken. Zeker in de kleuterafdeling komen de ontwikkelingsdoelen geïntegreerd aan bod. Idealiter observeren onderzoekers dus ook breed de onderwijsleerpraktijk tijdens een langere periode. In dit onderzoek blijven de gerichte observaties voor de kleuters omwille van pragmatische redenen voornamelijk beperkt tot wat zich afspeelt tijdens de lessen in de gymzaal. Om dat beeld te vervolledigen bezochten de onderzoekers ook de derde kleuterklassen en bespraken ze met de kleuterleraar de ontwikkelingsdoelen die in de reguliere klaspraktijk aan bod komen.

In de lagere afdeling werden de leerlingen enkel geobserveerd tijdens de lessen lichamelijke opvoeding.

Vrije keuze van doelen en activiteiten

Scholen konden vrij kiezen aan welke ontwikkelingsdoelen en eindtermen lichamelijke opvoeding ze met hun leerlingen wilden werken tijdens de lessen die de onderwijsinspecteurs kwamen observeren. De doelen kwamen dus niet overal even frequent aan bod. De onderwijsinspecteurs hielden daarom nauwgezet het aantal lessen bij waarin ze het werken aan een bepaald ontwikkelingsdoel of eindterm konden observeren. Dit registreerden ze als een 'geschikte lessituatie' voor dat bepaalde ontwikkelingsdoel of die bepaalde eindterm.

Enkele voorbeelden

- bij een bosloop moeten leerlingen geen materiaal heffen en dragen. Deze les wordt niet aangekruist als geschikte lessituatie voor 'veilig heffen en dragen' binnen de 86 geobserveerde lessen.
- bij een les steunsprongen plaatsen de leerlingen plinten, veerplanken, lange mat ... en komt 'veilig heffen en dragen' wel aan bod. Deze les wordt aangevinkt als een geschikte lessituatie binnen de 86 geobserveerde lessen.
- binnen dezelfde les steunsprongen warmen de leerlingen op met een tikkertjesspel. Deze les wordt ook aangevinkt als een geschikte lessituatie voor 'kunnen een eenvoudig spelidee toepassen'.

Beoordeling van het vaardigheidsniveau

Om het vaardigheidsniveau van de leerlingen te beoordelen tijdens de lesobservaties, werkten de onderwijsinspecteurs met beschrijvingen van concreet waarneembaar gedrag van de leerlingen.

Enkele voorbeelden

Voor de observatie van eindterm 1.11 'vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren' scoorden de onderwijsinspecteurs onderstaande bewegingsvormen:

- leerlingen springen over een toestel met een ritmisch versnelde aanloop
- leerlingen springen over een verhoogd vlak en landen in evenwicht
- leerlingen springen combinaties met een springtouw
- leerlingen springen hoog
- leerlingen springen ver
- leerlingen voeren loopsprongen uit
- leerlingen voeren steunsprongen uit

Beoordeling van kwaliteitsvol nastreven of bereiken van de doelen

Onderwijsinspecteurs gaven een positieve score wanneer minstens één van de onderstaande beschrijvingen werd geobserveerd tijdens de les:

- de leerlingen zijn gefocust op de opdracht
- de leerlingen voeren de opdracht vlot uit
- de leerlingen beleven zichtbaar plezier aan de opdracht
- de leerlingen kunnen oefenen, fouten maken en vooruitgang boeken in de opdracht

Beoordeling van inzet van kwaliteitsbevorderende factoren

Naast leerlingengedrag hielden we ook de onderwijspraktijk van de leraren tegen het licht. De onderwijsinspecteurs scoorden per ontwikkelingsdoel en eindterm een aantal beschrijvingen waarbij typisch didactische handelingen voor lichamelijke opvoeding werden bekeken:

- verschillende opstellingen gebruiken
- de leraar demonstreert of laat demonstreren
- doelgericht sturen door het meegeven van aandachtspunten
- bijsturen door feedback te geven
- differentiëren in functie van het beheersingsniveau van de leerling
- werken met instructiekaarten of kijkwijzers
- werken met video of applicaties (*apps*)

Voorbeeld: eindterm 1.24 'kunnen twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen'

- *De leraar maakt verschillende opstellingen zodat de kleuters opeenvolgende hindernissen moeten nemen = bewegingscircuit*
- *De leraar biedt verschillende vormen van hindernissen aan*
- *De leraar stimuleert de vlotte overgang van de ene naar de andere hindernis (differentiatie)*
- *De leraar heeft aandacht voor lateraliteit*

Inventariseren van beschikbaar materiaal en accommodatie

Tijdens de lesobservaties registreerden de onderwijsinspecteurs het beschikbare materiaal en de accommodatie.

Semigestructureerde gesprekken

De semigestructureerde gesprekken vormen een tweede belangrijke pijler in de onderzoeksmethode. In het lager onderwijs voerden we 86 gesprekken met leerlingen om te peilen naar hun kennis over de eindtermen. De leerlingen werden uitgenodigd om te beschrijven wat ze in de lessen lichamelijke opvoeding deden en wat daarbij belangrijk was. Deze informatie voegen we toe aan de vaststellingen uit de lesobservaties.

Voorbeeld:

In het gesprek over eindterm 1.18 'kunnen eenvoudige spelideeën uitvoeren in eenvoudige bewegingsspelen' vroegen we de leerlingen om:

- *een spel te beschrijven dat ze graag spelen*
- *een spel te beschrijven dat ze vaak spelen in de les lichamelijke opvoeding*
- *aan te geven wat het doel is van de verschillende spelen*

In het kleuteronderwijs voerden we 88 gesprekken met leraren lichamelijke opvoeding. In het lager onderwijs voerden we 86 gesprekken met leraren lichamelijke opvoeding. Tijdens deze gesprekken werden de leraren uitgenodigd om aan de hand van voorbeelden hun praktijk toe te lichten. Het ging daarbij over planning, expertise, leermiddelen, horizontale samenhang en evaluatie.

Enkele voorbeelden

Voor OD 1.6 'kunnen met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen'.

- reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen wordt vermeld in een planningsdocument (jaarplanning, agenda, fiches, stappenplannen ...)

Voor OD 1.24 'kunnen geconcentreerd bezig blijven met een bewegingsprobleem'

- de leraar kan aangeven waar het verschil zit tussen een vaardige en minder vaardige kleuter op het vlak van geconcentreerd zijn

- de leraar geeft een aantal voorbeelden van hoe hij rekening houdt met aaneenschakelen van handelingen bij de kleuters

Voor ET 1.9 'de leerlingen kunnen balanceren op de grond en op diverse toestellen'

- de leraar kan beschrijven hoe balanceren uitgedaagd, opgebouwd, en aangeleerd wordt overheen de drie graden

Voor Et 1.15 'kunnen hun loopstijl aanpassen aan de afstand'

- de leraar legt uit hoe tempolopen geëvalueerd wordt

- de leraar heeft evaluatie-inhouden voor het onderdeel tempolopen

- de leraar heeft evaluatiecriteria voor het onderdeel tempolopen

- de leraar evalueert inzet of volhouden of het eigen niveau inschatten ... bij het tempolopen

We voerden ook een gesprek met de directeur van elke school.

Documenten

Tussen de gesprekken en observaties kregen de onderwijsinspecteurs de kans om schooleigen documenten in te kijken om hun beeld te vervolledigen.

Rondgang

De onderwijsinspecteurs kregen de kans om via een rondgang in de verschillende kleuterklassen zicht te krijgen op materiaal, accommodatie en beweegruimte.

Mixed method

Via de hierboven beschreven onderzoekshandelingen kregen we een beeld van de wijze waarop de onderzochte scholen met hun leerlingen werken aan de ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor lichamelijke opvoeding. Onderstaand overzicht geeft de triangulatie per onderzoeksvraag weer.

Onderzoekshandeling	Onderzoeksvraag		
	1	2	3
Lesobservaties derde kleuterklas, derde graad lager onderwijs	X	x	
Gesprek met leerlingen derde graad lager onderwijs	X		
Gesprek met klasleraar	X		
Gesprek met leraar lichamelijke opvoeding		x	
Gesprek met leraar derde kleuterklas	x	x	
Gesprek met directeur			x
Documentenonderzoek		x	x
Rondgang in de kleuterklassen	x		x
Rondgang in de school: klassen, gymzaal, speelplaats ...			x

Betrouwbaarheid

Om de deugdelijkheid van het instrument en de haalbaarheid van het onderzoeksopzet af te toetsen organiseerden we twaalf try-outs waarbij het onderzoeksinstrument telkenmale verfijnd werd. Om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te garanderen werd in duo's gewerkt en werden tussentijds scores besproken.

Uitvoering

Het onderzoek liep van februari tot einde mei 2017. Vijf onderwijsinspecteurs voerden het onderzoek uit. Vier onderwijsinspecteurs met expertise in lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs en een onderwijsinspecteur met expertise in lichamelijke opvoeding in het secundair en academisch onderwijs.

6 In welke mate streven de scholen in het leergebied lichamelijke opvoeding via de leerplandoelen de ontwikkelingsdoelen na en bereiken ze de eindtermen met hun leerlingen?

6.1 De kleuterafdeling

Om zicht te krijgen op het aanbod van de ontwikkelingsdoelen baseerden we ons niet enkel op de specifieke lessen lichamelijke opvoeding. We bezochten ook de derde kleuterklassen en spraken indien nodig met de kleuterleraar, aangezien meerdere ontwikkelingsdoelen in de reguliere klaspraktijk nagestreefd worden.

De omschrijving van 'kwaliteitsvol nagestreefd/bereikt' en 'geschikte lessituaties' vind je in hoofdstuk 5.

Motorische competentie: zelfredzaamheid in kindgerichte bewegingssituaties nastreven

Ontwikkelingsdoel 'kunnen onder begeleiding kleuteraangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters heffen en dragen kleuteraangepast materiaal op een rugsparende manier.	15	44
Kleuters zetten de last gecontroleerd neer/ laten los.	18	44
Kleuters verplaatsen zelfstandig bewegingsmaterialen en toestellen en bergen ze op.	24	44

Figuur 1: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel 'kunnen onder begeleiding kleuteraangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen' (1.5).

Het nastreven van 'onder begeleiding kleuteraangepast materiaal heffen, dragen en verplaatsen' scoort relatief laag. Kleuters krijgen weinig kansen om zelfstandig bewegingsmaterialen en toestellen te plaatsen, dikwijls omdat tijdens de lesobservaties de leraren frequent het materiaal op voorhand in de sportruimte klaar stelden. Ook het efficiënt opstellen van materialen voor meerdere groepen na elkaar kan hier spelen. De meeste leraren lichamelijke opvoeding willen de actieve bewegingstijd immers hoog houden. In de lesobservaties stelden we vast dat 'het heffen, dragen en verplaatsen' ook beperkt wordt door een tekort aan kleuteraangepast materiaal. Veel materialen zijn zwaar en log.

Ontwikkelingsdoel 'kunnen met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters reageren op een afgesproken teken.	77	86
Kleuters reageren op signalen in bewegingsspel.	62	79
Kleuters reageren vlug en beheerst.	63	86

Figuur 2: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel 'kunnen met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen' (1.6).

Het nastreven van ‘kunnen met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen’ komt in elke geobserveerde les voor. Het grootste deel van de kleuters reageert vlot op signalen tijdens bewegingsspelen.

Ontwikkelingsdoel ‘kunnen tijdens het bewegen rekening houden met plaatsaanduidingen’

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters gaan op de juiste plaats staan bij de instructie van de leraar.	84	86
Kleuters respecteren de plaatsaanduidingen in een spel.	74	82
Kleuters kiezen een plaats in de ruimte waar ze veilig zijn en elkaar niet raken.	59	84

Figuur 3: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel ‘kunnen tijdens het bewegen rekening houden met plaatsaanduidingen’ (1.18).

Scholen streven het ontwikkelingsdoel ‘kunnen tijdens het bewegen rekening houden met plaatsaanduidingen’ met de kleuters goed na. Wat opvalt is dat als de kleuters eenmaal opgaan in de bewegingsopdracht ze minder rekening houden met hun eigen veiligheid. Voor een aantal is het niet evident een plek te kiezen in de ruimte waar ze elkaar niet raken.

Ontwikkelingsdoel ‘kunnen twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen’

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters nemen twee of meerdere opeenvolgende hindernissen.	57	60
Kleuters verplaatsen zich ononderbroken (al huppelend, galopperend of hinkend).	55	64
Kleuters schakelen de ledematen functioneel in bij verschillende basisbewegingen (OD 1.7).	59	64
Kleuters bewegen daarbij de armen en benen afwisselend (OD 1.10).	60	63

Figuur 4: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel ‘kunnen twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen’ (1.24).

Kleuters kunnen vlot twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen. Ze schakelen daarbij hun ledematen functioneel en gecoördineerd in, armen en benen bewegen afwisselend.

Motorische competentie: grootmotorische en kleinmotorische vaardigheden in gevarieerde situaties nastreven

Ontwikkelingsdoel 'kunnen een eenvoudige reeks van opeenvolgende handelingen uitvoeren binnen bewegingsactiviteiten'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters voeren een eenvoudige reeks van opeenvolgende handelingen uit binnen bewegingsactiviteiten.	75	81
Kleuters schakelen meerdere bewegingen aan elkaar tot een nieuw bewegingsgeheel.	62	72
Kleuters voeren opeenvolgende bewegingen in een dansje uit.	24	36
Kleuters voeren een afgesproken volgorde in een parcours uit.	67	70
Kleuters combineren wandelen en lopen.	69	73
Kleuters combineren kruipen en sluipen.	34	44
Kleuters combineren klimmen.	42	52
Kleuters combineren een object wegslaan.	11	31
Kleuters combineren een object wegtrappen.	14	38
Kleuters combineren heffen en dragen.	27	45
Kleuters combineren springen en landen.	62	69
Kleuters combineren trekken en duwen.	18	37

Figuur 5: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel 'kunnen een eenvoudige reeks van opeenvolgende handelingen uitvoeren binnen bewegingsactiviteiten' (1.31).

Kleuters krijgen ruime oefenkansen binnen de bewegingsactiviteiten om een eenvoudige reeks van opeenvolgende handelingen uit te voeren.

Het opbouwen van een reeks opeenvolgende handelingen gebeurt zowel binnen als tussen verschillende basisbewegingen. Het succesvolst zijn de kleuters bij wandelen en lopen, bij springen en landen en bij klimmen. Het minst succesvol zijn kleuters in het aaneenschakelen van handelingen zoals heffen en dragen, het wegslaan van een object, bij het trappen.

Ontwikkelingsdoel 'slagen erin geconcentreerd te blijven tijdens bewegingsproblemen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters kunnen focus opbrengen om een bewegingsprobleem / bewegingstaak uit te voeren.	77	84
Kleuters starten de gekende bewegingssituaties zelfstandig op en houden ze in gang.	75	88
Kleuters herhalen een opdracht tot het lukt.	72	85

Figuur 6: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel 'slagen erin geconcentreerd te blijven tijdens bewegingsproblemen' (1.34).

Kleuters kunnen zich vlot focussen op een bewegingstaak. Ze getuigen ook van een grote zelfstandigheid bij het opstarten en in gang houden van een bewegingsopdracht.

Ontwikkelingsdoel 'kunnen creatief verschillende oplossingen voorstellen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters demonstreren creatief oplossingen voor bewegingsproblemen.	32	68
Kleuters zijn betrokken bij de opdracht.	64	74
Kleuters herkennen en begrijpen bewegingsproblemen.	58	70
Kleuters verwoorden oplossingen voor bewegingsproblemen.	17	67

Figuur 7: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel 'kunnen creatief verschillende oplossingen voorstellen' (1.37).

Kleuters slagen er weinig in om zelf oplossingen voor bewegingsproblemen voor te stellen en te verwoorden. Exploreren, experimenteren en oefenen komen in mindere mate aan bod waardoor hun creativiteit weinig stimulansen krijgt. Nochtans tonen ze een grote betrokkenheid en focus (zie 1.34) bij bewegingstaken. Geven leraren de kleuters wel voldoende ruimte om dit ontwikkelingsdoel te oefenen? Krijgen kleuters voldoende kansen om te exploreren, experimenteren en te oefenen?

Gezonde en veilige levensstijl nastreven

Ontwikkelingsdoel 'beleven zichtbaar plezier aan fysieke inspanningen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters tonen enthousiasme voor een activiteit die inspanning vraagt.	76	88

Figuur 8: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel 'beleven zichtbaar plezier aan fysieke inspanningen' (2.3) .

De meeste leraren hechten veel belang aan dit ontwikkelingsdoel. Verrassend is toch dat we niet in elke les kleuters observeerden die enthousiasme toonden. Scholen kunnen hier meer aandacht aan besteden.

Positief zelfconcept nastreven

Ontwikkelingsdoel 'kunnen binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol nagestreefd	Geschikte lessituaties
Kleuters leven de spelregels na.	37	44
Kleuters houden zich aan bepaalde afspraken tijdens de spelvormen.	40	46
Kleuters krijgen de kans om verschillende rollen op te nemen tijdens de spelen.	26	41

Figuur 9: Resultaten voor het ontwikkelingsdoel 'kunnen binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen' (3.12).

De kleuters voeren de aangeleerde spelen vlot uit. Ze leven spelregels na en houden zich aan de afspraken. De aandacht voor het zelfconcept en de zelfsturing komen echter minder aan bod. Tijdens de spelen krijgen kleuters weinig kansen om verschillende rollen op te nemen: tikker, loper, wachter, verlosser (uitvoerderstaken van de speler) maar ook observator, tijdsbewaker en helper (ondersteunende taken).

6.2 De lagere afdeling

Motorische competentie: zelfredzaamheid in kindgerichte bewegingssituaties bereiken

Eindterm 'veiligheidsafspraken naleven'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen schatten de gevaren en risico's van bewegingssituaties in en signaleren deze.	77	86
Leerlingen helpen elkaar als de leraar het vraagt.	61	63
Leerlingen helpen elkaar spontaan.	44	55

Figuur 10: Resultaten voor de eindterm 'veiligheidsafspraken naleven' - vaardigheidsniveau (1.2).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen kennen de veiligheidsafspraken.	74	86
Leerlingen geven aan dat helpen belangrijk is.	76	86

Figuur 11: Resultaten voor de eindterm 'veiligheidsafspraken naleven' - kennis (1.2).

De leerlingen bereiken deze eindterm vlot. Ze kunnen de gevaren en risico's van bewegingssituaties inschatten en signaleren. Ze krijgen regelmatig de kans om de rol van helper uit te voeren om de veiligheid te verhogen. Leerlingen helpen elkaar ook vaak spontaan.

In de gesprekken kunnen leerlingen goed aangeven welke veiligheidsafspraken er gelden in de les lichamelijke opvoeding. Elkaar helpen vinden ze belangrijk.

Motorische competentie: grootmotorische vaardigheden en acties in gevarieerde situatie - variante vormen van basisbewegingen bereiken

Eindterm 'kunnen balanceren op de grond en over diverse soorten toestellen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen balanceren op verschillende ondergronden en op diverse toestellen.	20	20
Leerlingen combineren verschillende bewegingen op een versmald, bewegend of oneffen oppervlak.	11	16
Leerlingen hebben vormspanning.	20	20

Figuur 12: Resultaten voor de eindterm 'kunnen balanceren op de grond en over diverse soorten toestellen' - vaardigheidsniveau (1.9).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen leggen uit welke balansoefeningen ze gedaan hebben tijdens de les.	74	86
Leerlingen leggen uit wat belangrijk is bij balansoefeningen.	67	86

Figuur 13: Resultaten voor de eindterm 'kunnen balanceren op de grond en over diverse soorten toestellen' - kennis (1.9).

Daar waar balanceren aan bod komt, bereiken de leerlingen de eindterm. Daarnaast blijkt uit de gesprekken dat de leerlingen voldoende kennis hebben over de eindterm en ook helder verwoorden hoe ze eraan kunnen werken.

Eindterm 'in omgekeerde houding hangen en steunen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen hangen in omgekeerde houding.	8	11
Leerlingen steunen in omgekeerde houding.	13	14
Leerlingen hebben vormspanning.	14	14

Figuur 14: Resultaten voor de eindterm 'in omgekeerde houding hangen en steunen' (1.10).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen leggen uit welke vormen van omgekeerde hang ze in de lessen gedaan hebben.	67	86
Leerlingen leggen uit welke vormen van omgekeerde steun ze in de lessen uitgevoerd hebben.	66	86
Leerlingen verwoorden wat belangrijk is bij omgekeerde hang en steun.	57	86

Figuur 15: Resultaten voor de eindterm 'in omgekeerde houding hangen en steunen' (1.10).

Daar waar in omgekeerde houding hangen en steunen aan bod komt, wordt zowel het omgekeerd hangen als het omgekeerd steunen bereikt. Net zoals bij het balanceren tonen leerlingen vormspanning, waardoor ze in staat zijn om ook deze eindterm vlot te bereiken. De meeste leerlingen vertonen inzicht in het bewegingsverloop ervan.

Eindterm 'vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen springen over een toestel met een ritmisch versnelde aanloop en gerichte afstoot.	24	26
Leerlingen springen van een verhoogd vlak en landen in evenwicht	25	28
Leerlingen springen combinaties in een springtouw.	7	15
Leerlingen springen hoog.	7	16
Leerlingen springen ver.	7	15
Leerlingen voeren loopsprongen uit.	19	23
Leerlingen voeren steunsprongen uit.	24	25

Figuur 16: Resultaten voor de eindterm 'vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren' - vaardigheidsniveau (1.11).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen leggen uit welke vormen van sprongen ze in de les gedaan hebben.	80	86
Leerlingen verwoorden wat belangrijk is bij het uitvoeren van sprongen.	76	86
Leerlingen leggen uit hoe de lengte van een springtouw aangepast wordt.	71	86

Figuur 17: Resultaten voor de eindterm 'vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren' - kennis (1.11).

De leerlingen bereiken deze eindterm door middel van verschillende bewegingsvormen. Meestal is het vaardigheidsniveau voldoende hoog. Het hoogste vaardigheidsniveau observeerden we bij het springen over een kast of bok met een versnelde aanloop. Bij ropeskippen lag het vaardigheidsniveau iets lager. De leerlingen slagen erin voldoende kennis te verzamelen over de eindterm.

Eindterm 'kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen rollen voorwaarts.	11	12
Leerlingen rollen rugwaarts.	5	9
Leerlingen voeren het rollen uit in een combinatie.	8	10

Figuur 18: Resultaten voor de eindterm 'kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren' - vaardigheidsniveau (1.12).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen leggen uit welke vormen van rollen ze in de les gedaan hebben.	80	86
Leerlingen verwoorden wat belangrijk is bij het uitvoeren van rollen.	74	86
Leerlingen leggen uit welke gymcombinatie ze oefenen in de les.	65	86

Figuur 19: Resultaten voor de eindterm 'kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren' - kennis (1.12).

De leerlingen bereiken vlot de eindterm 'verschillende vormen van rollen uitvoeren'. We zien dat leerlingen vooral hoog scoren voor voorwaarts rollen. Vrijwel alle leerlingen kunnen aangeven welke vormen van rollen ze gedaan hebben. Een iets lager aantal leerlingen kan uitleggen welke gymcombinatie ze oefenen in de les lichamelijke opvoeding.

Eindterm 'kunnen diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen klimmen aan een touw.	2	5
Leerlingen klimmen op toestellen.	7	8
Leerlingen klauteren.	2	4

Figuur 20: Resultaten voor de eindterm 'kunnen diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen' - vaardigheidsniveau (1.14).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde Gesprekken
Leerlingen leggen uit welke vormen van klimmen en klauteren ze in de les gedaan hebben.	61	86
Leerlingen geven aan dat ze klimmen leuk vinden.	65	86

Figuur 21: Resultaten voor de eindterm 'kunnen diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen' - kennis (1.14).

We kregen weinig kansen om de eindterm 'diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen' te observeren. Nochtans bieden leraren in verscheidene lessen een bewegingscircuit aan waarbij we deze bewegingsvormen wel verwachten. De leerlingen bereiken de eindterm vooral als ze de kans krijgen om op klimtoestellen te klimmen. De leerlingen bereiken het touwklimmen in mindere mate. Een aantal gymzalen waren niet uitgerust met klimtouwen. Ook de kennis en het plezier beleven aan klimmen en afdalen scoort in mindere mate.

Eindterm 'kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen voeren verschillende loopvormen uit.	14	14
Leerlingen houden vol naar duur of afstand.	13	13
Leerlingen schatten hun eigen mogelijkheden in.	10	13

Figuur 22: Resultaten voor de eindterm 'kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand' - vaardigheidsniveau (1.15).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen verwoorden hoe ze de doelen voor tempolopen kunnen bereiken.	75	86
Leerlingen geven aan wat ze leuk vinden aan tempolopen.	83	86
Leerlingen begrijpen welke aanpassingen er zijn binnen de klas om de doelen voor tempolopen te bereiken.	70	86

Figuur 23: Resultaten voor de eindterm 'kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand' - kennis (1.15).

Leerlingen bereiken de eindterm 'kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand' via diverse loopvormen. Ze tonen daarbij voldoende uithoudingsvermogen en kunnen veelal hun eigen mogelijkheden inschatten. Ze kennen duidelijk de doelen die aan hen gesteld worden.

Naast het zuivere motorische komen hier aspecten aan bod die dicht aansluiten bij het werken aan sociaal functioneren en het zelfconcept. Uit de gesprekken blijkt dat veel leerlingen tempolopen leuk vinden. Ze aanvaarden ook dat er aanpassingen gebeuren binnen de klasgroep om de vooropgestelde doelen te bereiken.

Eindterm 'kunnen op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen'

Vaardigheidsniveau	Kwali- teitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen houden een tuig voorwaarts, opwaarts, tikkend, toetsend, slaand in beweging.	23	24
Leerlingen vangen of stoppen een voorwerp met handen, voeten of een ander lichaamsdeel.	29	29
Leerlingen drijven een voorwerp met een ander voorwerp.	10	16
Leerlingen dribbelen met een voorwerp.	11	17
Leerlingen spelen een voorwerp weg in een spelvorm.	27	27
Leerlingen nemen een voorwerp aan in een spelvorm.	24	25

Figuur 24: Resultaten voor de eindterm 'kunnen op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen' (1.16)⁵.

De eindterm 'kunnen op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen' bereiken de leerlingen in voldoende mate door diverse tuigen voorwaarts, opwaarts, tikkend, toetsend en slaand in beweging te houden. Het beheersingsniveau ligt lager voor het dribbelen en het drijven met een ander voorwerp.

⁵ Over ET 1.16 voerden we geen gesprek met leerlingen.

Motorische competentie: grootmotorische vaardigheden en acties in gevarieerde situaties- spel - en sportspelen bereiken

Eindterm 'kunnen eenvoudige spelideeën uitvoeren in eenvoudige bewegingsspel'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteits- vol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen lopen zo vlug mogelijk om ergens te komen. (loopspelen)	33	37
Leerlingen proberen zo lang mogelijk in het spel te blijven door diegene die hen wil aantikken te ontwijken, te passeren of tijdig van hen weg te lopen. (tikspelen)	38	41
Leerlingen houden een voorwerp in de ploeg door middel van passen terwijl een tegenstander dit verhindert. (pass- of lummelspelen)	20	26
Leerlingen passeren een tegenspeler om te scoren terwijl de tegenpartij dit verhindert. (keeperspelen - doelspelen)	21	28
Leerlingen spelen zo lang mogelijk een voorwerp over een hindernis met of tegen elkaar. (terugslagspelen)	27	30
Leerlingen proberen zo lang mogelijk in het spel te blijven door de tegenstander die hen wil afgooien te ontwijken, te passeren of tijdig van hen weg te lopen. (afgooispelen)	23	27
Leerlingen gooien in gescheiden speelvelden gericht en krachtig een voorwerp naar de tegenpartij. De tegenpartij probeert het voorwerp te ontwijken of af te blokken. (trefbalspelen)	20	27
Leerlingen spelen een voorwerp weg binnen het speelveld van de tegenpartij om nadien een traject te doorlopen, voordat de tegenpartij dat voorwerp terugbrengt naar een startpunt. (slagbalspelen)	17	24
Leerlingen brengen iemand anders uit evenwicht door te trekken en te duwen en blijven daarbij zelf in evenwicht. (stoeispelen)	15	24
Leerlingen kunnen individueel of samenspelend vorderen met een voorwerp om te doelen terwijl een tegenstander dit verhindert. (doelspel)	18	24

Figuur 25: Resultaten voor de eindterm 'kunnen eenvoudige spelideeën uitvoeren in eenvoudige bewegingsspel' - vaardigheidsniveau (1.18).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde Gesprek- ken
Leerlingen beschrijven een spel dat ze graag spelen.	85	86
Leerlingen beschrijven een spel dat ze vaak spelen in de les lichamelijke opvoeding.	84	86
Leerlingen kennen het doel van verschillende spelen.	85	86

Figuur 26: Resultaten voor de eindterm 'kunnen eenvoudige spelideeën uitvoeren in eenvoudige bewegingsspel' - kennis (1.18).

Voor de eindterm 'kunnen een eenvoudig spelidee toepassen in een eenvoudige spelsituatie' ligt het vaardigheidsniveau van de leerlingen hoog. De meeste leerlingen slagen erin om vooral tijdens loopspelen, tikspelen en terugslagspelen een hoog niveau te halen. Voor stoeispelen ligt het behaalde spelniveau beduidend lager.

Leerlingen zijn goed op de hoogte van de spelideeën binnen de verschillende soorten spelen en slagen er zeer goed in te verwoorden wat het doel is van een spel en hoe ze een spel succesvol kunnen spelen.

Motorische competentie: grootmotorische vaardigheden en acties in gevarieerde situaties - ritmisch en expressie bewegen, bereiken

Eindterm 'kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteits- vol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen voeren bewegingsvormen uit op een opgelegd ritme of maat.	4	5
Leerlingen bewegen op een opgelegd tempo.	4	5
Leerlingen bewegen op een opgelegd ruimtelijk patroon.	4	5
Leerlingen durven zich uiten en bewegen zonder rem.	4	5

Figuur 27: Resultaten voor de eindterm 'kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme' - vaardigheidsniveau (1.21).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen beschrijven een dans die ze geleerd hebben.	64	86

Figuur 28: Resultaten voor de eindterm 'kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme' - kennis (1.21).

De mate waarin deze eindterm bereikt wordt is voldoende. We moeten wel rekening houden met het kleine aantal observaties. De gesprekken tonen aan dat de kennis van de leerlingen over dit bewegingsdomein iets minder is.

Eindterm 'kunnen een danscombinatie onthouden en zonder aanwijzingen uitvoeren'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteits- vol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen voeren een danscombinatie uit op muziek.	2	2
Leerlingen zetten in en stoppen zelfstandig de dans.	2	2
Leerlingen brengen zelf passen, bewegingen ... aan.	1	2

Figuur 29: Resultaten voor de eindterm 'kunnen een danscombinatie onthouden en zonder aanwijzingen uitvoeren' (1.22)⁶.

We zagen voor deze eindterm slechts twee geschikte lessituaties. De mate waarin deze eindterm bereikt wordt, is uitstekend. Wie het doet, doet het goed!

⁶ Over ET 1.22 voerden we geen gesprek met leerlingen. Bijgevolg ontbreken de resultaten voor 'kennis' voor 1.22.

Motorische competentie: grootmotorische vaardigheden en acties in gevarieerde situaties - bewegen in verschillende milieus, bereiken

Eindtermen 'voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen spelen ongeremd in het water.	35	37
Leerlingen springen op verschillende manieren in het water.	37	37
Leerlingen durven in het diep zwemmen.	37	37
Leerlingen draaien van buikligging naar rugligging.	32	37
Leerlingen drijven.	31	33
Leerlingen stuwen.	33	37
Leerlingen ademen aquatisch.	33	37
Leerlingen kunnen één genormeerde zwemslag.	36	37

Figuur 30: Resultaten voor de eindtermen (1.24 en 1.25) 'voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen' - vaardigheidsniveau.

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen geven aan dat ze regelmatig spelen in het water.	75	86
Leerlingen zeggen dat ze geen schrik hebben in het water.	79	86
Leerlingen verwoorden welke zwemslag(en) ze beheersen.	83	86

Figuur 31: Resultaten voor de eindtermen (1.24 en 1.25) 'voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen' - kennis.

De leerlingen bereiken deze eindterm in uitstekende mate. Dit zowel op het gebied van de bewegingsuitvoering als van de kennis en de attitude (geen schrik hebben).

Motorische competentie: oplossen van kind-aangepaste bewegingsproblemen, bereiken

Eindterm 'kunnen zelfstandig materiaal kiezen en opstellen'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteitsvol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen plaatsen zelfstandig het materiaal.	40	67
Leerlingen werken met taakkaarten om materiaal te plaatsen.	31	61

Figuur 32: Resultaten voor de eindterm 'kunnen zelfstandig materiaal kiezen en opstellen' - vaardigheidsniveau (1.30).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen leggen uit welk materiaal beschikbaar is in de sportzaal.	85	86

Figuur 33: Resultaten voor de eindterm 'kunnen zelfstandig materiaal kiezen en opstellen' - kennis (1.30).

De leerlingen bereiken deze eindterm in beperkte mate. Ze krijgen weinig oefenkansen. Het veelvuldig werken met taakkaarten voor deze opdracht zou aangeven dat de leraren gericht werken aan zelfstandig en samenwerkend leren. Dit is niet het geval.

Gezonde en veilige levensstijl bereiken

Eindterm 'kennen het belang van opwarming vóór en tot rust komen na fysieke activiteiten'

Vaardigheidsniveau	Kwaliteits- vol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen warmen op.	77	86
Leerlingen komen tot rust na een fysieke activiteit.	61	86

Figuur 34: Resultaten voor de eindterm 'kennen het belang van opwarming vóór en tot rust komen na fysieke activiteiten' - vaardigheidsniveau (2.4).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen leggen uit waarom een opwarming belangrijk is.	76	86
Leerlingen geven aan hoe ze moeten opwarmen.	81	86
Leerlingen leggen uit hoe ze tot rust kunnen komen na een fysieke activiteit.	63	86

Figuur 35: Resultaten voor de eindterm 'kennen het belang van opwarming vóór en tot rust komen na fysieke activiteiten' - kennis (2.4).

De leerlingen bereiken de eindterm slechts gedeeltelijk omdat de kennis ontbreekt ondanks de vele leerkansen. Het tot rust komen na fysieke activiteiten komt beperkt aan bod.

Sociaal functioneren en een positief zelfconcept ontwikkelen

Eindterm 'kunnen zich in een spel inleven en daarbij verschillende rollen waarnemen'

Deze eindterm kan men eng of ruim interpreteren. Je kan hem interpreteren als het louter uitvoeren van de rollen als 'speler'. Dan gaat het om tikker, loper, bevrijder, wachter ... De meeste leerplannen vermelden de ruime interpretatie. Namelijk de rollen als ondersteuning bij het motorisch leren. Ze bedoelen dan de rol van scheidsrechter, coach, feedbackgever, organisator, materiaalmeester ...

Vaardigheidsniveau	Kwaliteits- vol bereikt	Geschikte lessituaties
Leerlingen nemen tijdens de lessen andere rollen op dan uitvoerder.	38	74
Alle leerlingen krijgen de kans de rol op te nemen.	27	74
Leerlingen gebruiken taak- of kijkwijzers voor de rol.	27	74
Leerlingen zijn betrokken bij het spel.	73	74
Leerlingen zijn betrokken bij de bewegingsopdracht.	76	79

Figuur 36: Resultaten voor de eindterm 'kunnen zich in een spel inleven en daarbij verschillende rollen waarnemen' - vaardigheidsniveau (1.19).

Kennis	Positief antwoord	Gevoerde gesprekken
Leerlingen weten dat er andere rollen bestaan dan uitvoerder.	53	86
Leerlingen kunnen aangeven wat er belangrijk is als je iemand helpt, als je iemand feedback geeft, als je scheidsrechter bent ...	48	86

Figuur 37: Resultaten voor de eindterm 'kunnen zich in een spel inleven en daarbij verschillende rollen waarnemen' - kennis (1.19).

De mate waarin de leerlingen deze eindterm tijdens het onderzoek realiseren, is laag. Leerlingen krijgen verrassend weinig kansen om andere rollen dan uitvoerder op zich te nemen. En zeker niet alle leerlingen (niet alleen de gekwetste of de meest vaardige). Leraren stellen ook geen leermiddelen ter beschikking om deze doelen te bereiken. Het gebruik van kijk- en taakwijzers voor de rollen is zeer beperkt. In de lijn van de voorgaande vaststelling is het niet vreemd dat slechts de helft van de leerlingen kan verwoorden wat belangrijk is als je iemand helpt, feedback geeft of als je scheidsrechter bent ... De betrokkenheid van leerlingen bij bewegings- en spelopdrachten is nochtans groot. We kunnen ons hier de vraag stellen of leraren op deze manier het maximale uit elke les halen.

6.3 Samenvatting

De onderzochte scholen voldoen in grote mate in hun opdracht om met hun leerlingen voor het leer- gebied lichamelijke opvoeding de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken. De vaststellingen zijn vrij gelijkaardig voor de kleuter- en lagere afdeling. Toch kan de kwaliteit voor di- verse aspecten hoger.

In het algemeen is er bij de kleuters ruime aandacht voor lichaams- en bewegingsbeheersing en voor het werken met een complexe ruimte- en tijdsfactor. Enkel kleuteraangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen scoort binnen de motorische component minder. Scholen beschikken over te weinig leermiddelen op maat van de kleuters om dit doel efficiënt na te streven.

Het aanbod voor de groot- en kleinmotorische vaardigheden voldoet. De essentie is dat kleuters een reeks van opeenvolgende handelingen kunnen uitvoeren binnen bewegingsactiviteiten. Tijdens de les- bezoeken zagen we in de bewegingslessen voor kleuters frequent bewegingsparcours. De leraren con- centreren zich daarbij vooral op wandel- en loopvaardigheden, op springen en landen en klimmen. Kleuters blijven daar geconcentreerd bij en houden graag zelfstandig de activiteit in gang. Wat opvalt is dat de leraren de activiteit te veel zelf sturen. Kleuters krijgen weinig kansen om zelf te exploreren, te experimenteren en te oefenen. Leraren laten weinig ruimte aan de kleuters om creatief verschil- lende bewegingsoplossingen te geven. Er is een gebrek aan gedeelde- en zelfsturing om de kleuters te laten groeien.

Het valt op dat niet alle kleuters zichtbaar plezier beleven aan fysieke inspanningen. Binnen het con- cept van een gezonde en veilige levensstijl en om de positieve effecten van beweging op lange termijn te ontwikkelen is dit nochtans noodzakelijk. Het ontwikkelen van het zelfconcept en sociaal functione- ren gebeurt niet altijd doelbewust. Leraren sporen kleuters weinig aan om binnen eenvoudige spel- vormen één of twee spelregels op te volgen. De oorzaak voor dit onevenwicht is onder meer te vinden in een weinig efficiënte planning van doelen gericht op het zelfconcept en sociaal functioneren en inzetten van de deskundigheid van de leraren.

De leerlingen van het lager onderwijs scoren in de bezochte scholen voldoende voor de grootmotori- sche vaardigheden en acties. De leerlingen zijn vaardig in diverse vormen van basisbewegingen zoals balanceren, in omgekeerde houding hangen en steunen, vrije sprongen en steunsprongen, rollen, loopstijl en -tempo aanpassen, met tuigen werpen, eenvoudige spelideeën uitvoeren in bewegings- spelen en zwemmen. Leerlingen tonen daarbij dat ze veiligheidsafspraken naleven en de gevaren en risico's van bewegingssituaties inschatten. De meeste scholen laten leerlingen frequent bewegings- spelen spelen. Leerlingen oefenen daarbij weinig het vervullen van verschillende rollen om zo te wer- ken aan sociaal functioneren en een positief zelfconcept. Er is doorgaans geen adequaat leerproces waarbij alle leerlingen systematisch de kans krijgen om ondersteunende rollen te vervullen zoals scheidsrechter, coach, organisator, materiaalmeester ... In het aanbod van de bezochte lagere afdelin- gen komen leerinhouden die leerlingen toelaten te oefenen op klimmen en klauteren, op ritmisch en expressief bewegen en kansen geven om kind-aangepaste bewegingsproblemen op te lossen, weinig voor. Om een gezonde en veilige levensstijl te ontwikkelen is het aangewezen dat kinderen het belang van een algemene en meer doelgerichte opwarming kennen en leren tot rust te komen na een activi- teit. We stellen vast dat leerlingen dit doel maar ten dele bereiken.

7 In welke mate maken scholen gebruik van kwaliteitsbevorderende factoren om de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken met hun leerlingen?

Scholen kunnen bij het nastreven van ontwikkelingsdoelen en het bereiken van eindtermen pedagogisch-didactische keuzes maken om de kwaliteit van hun onderwijs te verhogen. In dit hoofdstuk brengen we in kaart hoe de onderzochte scholen dit realiseren voor het leergebied lichamelijke opvoeding. Het gaat hier om een afgebakend aantal factoren.

7.1 Didactisch handelen

Situering

Kleuterafdeling

In observaties van geschikte lessituaties en gesprekken peilden we naar de mate waarin leraren volgende vormen van didactisch handelen realiseren:

- De leraren passen hun taal aan zodat de kleuters de opdrachten goed begrijpen (taalontwikkelen).
- De leraren gebruiken verschillende opstellingen (actieve leertijd vergroten).
- De leraren zorgen voor voldoende situaties waarin kleuters kunnen exploreren, experimenteren en zelf oplossingen bedenken (zelfsturend leergedrag en zelfstandig leren stimuleren).
- De leraren volgen consequent de spelregels.
- De leraren scheppen kansen om de kleuters taken/rollen te laten vervullen.
- De leraren scheppen kansen om de kleuters bewegingsoplossingen te laten verwoorden/spelregels te verwoorden (taalontwikkelen).
- De leraren enthousiasmeren de leerlingen en moedigen hen aan (stimulerend leren).

Resultaten

De precieze verhouding tussen de geschikte lesobservaties en de scores vind je in bijlage.

Bij observatie is duidelijk dat niet alle leraren een kleuteraangepaste taal gebruiken om een bewegingsantwoord uit te lokken. Het is opvallend dat bv. slechts een vierde van de leraren aangepaste taal gebruikt om de kleuters 'veilig heffen, dragen en verplaatsen van materiaal' duidelijk te maken. Voor 'het reageren op signalen' ligt dit hoger: ongeveer drie vierde van de leraren doet dit wel.

Bij de bewegingscircuits zorgen meer dan drie vierde van de leraren voor verschillende opstellingen. Daarbij hebben de meesten aandacht voor de vlotte overgang van de ene opdracht naar de andere en streven ze impliciet het ontwikkelingsdoel 'reageren op signalen' na. Zo kan een muziekje, een bel- of fluitsignaal, een groen bord ... aanduiden dat de kleuters moeten doorschuiven naar een volgende opdracht. Minder dan de helft van de bewegingscircuits is voldoende rijk. Dit kan een aanbod van verscheidene oefeningen binnen eenzelfde bewegingsvorm of oefeningen in een combinatie van verschillende bewegingsvormen zijn, waarbij de kleuters voortdurend actief kunnen zijn.

In meer dan driekwart van de gesprekken zeggen de leraren dat ze de kleuters zelf creatief oplossingen laten uitwerken om een bewegingsprobleem aan te pakken. Bij observatie zien we dat minder dan de helft van de kleuters de kans krijgen om hun oplossing te verwoorden of om het bewegingsantwoord te tonen.

Hoewel de leraren ernaar streven dat de spelen ook in het vrije spel ingang vinden, stellen we vast dat slechts de helft van de leraren daarbij consequent de spelregels volgt. We merken dat kleuters in minder dan de helft van de geschikte lessituaties kansen krijgen om verschillende taken /rollen op te nemen. De kleuters krijgen ook weinig kansen (in minder dan de helft van de geschikte lessituaties) om de spelregels te verwoorden.

Bijna alle leraren zijn zichtbaar enthousiast en moedigen de kleuters aan. Veel leraren moedigen de kleuters aan te focussen en stimuleren de kleuters om de activiteit vol te houden. Hiervoor wisselen de meeste leraren voldoende van bewegingsopdracht.

Lagere afdeling

In observaties van geschikte lessituaties peilden we naar de mate waarin leraren volgende vormen van didactisch handelen realiseren:

- De leraren gebruiken verschillende opstellingen (actieve leertijd vergroten)
- De leraren demonstreren of laten demonstreren (met elkaar en van elkaar leren)
- De leraren sturen het leerproces doelgericht aan door het meegeven van aandachtspunten (transfer van het leren in verschillende contexten en op verschillende bewegingsgebieden vergroten)
- De leraren sturen de bewegingsuitvoering of het spel bij door het geven van feedback (leerlijnen op korte en lange termijn, voldoende leertijd en diepgang)
- De leraren differentiëren in functie van het niveau van de leerling (onderwijs op maat van de leerling)
- De leraren werken met instructiekaarten of kijkwijzers (zelfsturend leergedrag en zelfstandig leren stimuleren)
- De leraren werken met videomateriaal of apps (zelfsturend leergedrag en zelfstandig leren stimuleren)

Resultaten

De precieze verhouding tussen de geschikte lesobservaties en de scores vind je in bijlage.

In de lagere afdeling maken de meeste leraren verschillende opstellingen om de actieve leertijd zo groot mogelijk te houden.

Leraren demonstreren/ laten demonstreren minder 'sprongen en vrije sprongen'.

Vooraf voor de eindterm gekoppeld aan 'zwemmen' geven leraren aandachtspunten mee. Leraren geven minder aandachtspunten mee voor 'loopstijl aanpassen', 'balanceren' en 'het inschatten van gevaren en risico's'.

Leraren geven aandachtspunten mee en ondersteunen veelal het leerproces door het geven van feedback voor de eindtermen 'rollen', 'omgekeerde houding en steunen' en 'balanceren'. Dit is minder het geval voor de eindtermen 'klimmen en dalen', 'sprongen' en 'het inschatten van gevaren en risico's'.

Het aanbod aanpassen aan de interesses en het niveau van leerlingen zagen we weinig tijdens de les-observaties. Vooral de eindtermen 'loopstijl aanpassen', 'zwemmen', 'balanceren', 'vrije sprongen en steunsprongen' en 'een eenvoudig spelidee toepassen' worden weinig gedifferentieerd aangeboden.

Het werken met ondersteunend leermateriaal zoals kijkwijzers, instructiekaarten (tekeningen), video en apps scoort in het algemeen beduidend lager dan alle hierboven beschreven acties. Vooral voor de realisatie van de eindtermen 'zwemmen', 'steun- en loopsprongen' en bij 'in een spel inleven' hanteren de leraren weinig instructiekaarten of kijkwijzers.

Conclusie

De scholen maken in voldoende mate gebruik van de bevorderende factor 'didactisch handelen' om de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken met hun leerlingen.

Het is sterk dat in de kleuterafdeling vrijwel alle leraren de leerlingen enthousiasmeren en hen stimuleren om te focussen en vol te houden. Maar er zijn ook kansen om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen:

- meer aandacht schenken aan het gebruik van een kleuteraangepaste taal
- meer aandacht schenken aan de zelfsturing van de kleuters door hen bewegingsoplossingen te laten zoeken en die te laten verwoorden of te tonen
- de bewegingscircuits rijker opstellen.

In de lagere afdeling is het sterk dat leraren veel aandacht schenken aan het ervaren, beleven en ontdekken. Maar ook hier zien we groeikansen:

- kwaliteit van het technisch leren bewegen verhogen
- meer aandacht voor differentiatie in het aanbod
- meer kansen scheppen om het multimediale en het zelfstandig leren te stimuleren door het gebruik van apps, kijkwijzers, instructiekaarten en beeldmateriaal.

7.2 Specifieke deskundigheid

Situering

Om een bewegingsactiviteit te kunnen onderwijzen moet de leraar lichamelijke opvoeding enerzijds weten hoe vaardigheden uitgevoerd worden en anderzijds moet hij weten wat hij moet onderwijzen. In gesprekken met leraren peilden we naar de mate waarin zij over voldoende vakinhoudelijke deskundigheid beschikken voor het realiseren van leerplandoelen met het oog op het nastreven van ontwikkelingsdoelen/bereiken van eindtermen lichamelijke opvoeding. We bespraken dit met hen voor alle geselecteerde ontwikkelingsdoelen/eindtermen.

Kleuterafdeling

We peilen of de leraren over voldoende deskundigheid beschikken om de ontwikkelingsdoelen na te streven door hen te vragen om met concrete voorbeelden aan te tonen

- hoe ze te werk gaan
- waar het verschil zit tussen minder vaardige en vaardige kleuters (beginsituatieanalyse en differentiatie)

Resultaten kleuterafdeling

De mate waarin leraren over specifieke deskundigheid beschikken om de leerplandoelen voor het nastreven van de ontwikkelingsdoelen te realiseren werd bevraagd in 88 gesprekken met leraren. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en de scores vind je in bijlage.

De meeste leraren in de kleuterafdeling leggen vlot uit welke leerinhouden ze aanbieden om de ontwikkelingsdoelen na te streven. De leraren in de kleuterafdeling hebben minder zicht op de leerinhouden die bijdragen tot de ontwikkelingsdoelen:

- 'binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen'
- 'veilig heffen en dragen van materialen'
- 'creatief verschillende oplossingen voorstellen'

Uit de resultaten van onderzoeksvraag 1 blijkt dat de laatste twee ook daar zwak scoren: minder dan de helft van de kleuters slagen in 'veilig heffen en dragen van materialen' en ongeveer de helft van de kleuters krijgen kansen om 'creatief verschillende oplossingen voor te stellen'. Wellicht speelt een minder grote deskundigheid van de leraren hierin een rol.

Lagere afdeling

We peilen of de leraren over voldoende deskundigheid beschikken om de eindtermen te bereiken aan de hand van volgende vragen:

- wat vinden leraren belangrijk bij het aanleren van de eindterm?
- kunnen ze een duidelijk lesverloop geven voor de eindterm?
- kunnen ze oefenvormen aangeven om aan deze eindterm te werken?

Resultaten lagere afdeling

Leraren gaven in 86 gesprekken aan in welke mate ze over voldoende deskundigheid beschikken om de eindtermen te bereiken. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en de scores vind je in bijlage.

Geen driekwart van de leraren kan concreet aangeven wat ze belangrijk vinden, wat het lesverloop is en welke oefenvormen ze hanteren bij volgende eindtermen:

- 'klimmen en dalen'
- 'bewegen op een opgelegd ritme'

Tijdens het onderzoek kwamen 'klimmen en dalen' en 'bewegen op een opgelegd ritme' ook erg weinig aan bod.

Voor 'zwemmen' en 'vrije sprongen en steunsprongen' zijn leraren goed in staat uit te leggen hoe ze aan deze eindtermen werken.

Voor zwemmen komt dit wellicht omdat leraren vaak moeten samenwerken met de klasleraar. Daarbij moeten ze informatie en deskundigheid delen en moeten ze dus helder kunnen uitleggen wat ze van de zwemles verwachten.

Conclusie

De bezochte scholen hebben in het algemeen voldoende deskundige leraren om kwaliteitsvol onderwijs te bieden. Voor bepaalde eindtermen weten leraren zeer goed waar ze de accenten moeten leggen, hoe ze een les moeten opbouwen en welke oefenvormen ze daarvoor best aanwenden. Voor

zwemmen hebben diverse leraren recent nascholing gevolgd. Dat heeft een zichtbaar gunstige weer-
slag op de praktijk.

Maar we zien ook mogelijkheden voor scholen om vanuit hun professionaliseringsbeleid de kwaliteits-
ontwikkeling van dit leergebied te versterken:

- blijven onderzoeken of er nood is aan deskundigheidsverhoging voor bepaalde ontwikkelings-
doelen en eindtermen
- specifieke deskundigheid voor bewegen in de kleuterafdeling opvolgen (beheersingsniveau)
- onderzoeken of weinig aangeboden ontwikkelingsdoelen/eindtermen wijzen op een tekort
aan deskundigheid

7.3 Plannen

Situering

In gesprekken met leraren peilden we naar de mate waarin zij de leerplandoelen voor het nastreven
van ontwikkelingsdoelen/bereiken van eindtermen lichamelijke opvoeding plannen. We bespraken dit
met hen voor alle geselecteerde ontwikkelingsdoelen/eindtermen.

Resultaten kleuterafdeling

De mate waarin leraren de leerplandoelen voor het nastreven van de ontwikkelingsdoelen plannen
werd bevraagd in 88 gesprekken met leraren. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en
de scores vind je in bijlage.

Het plannen verschilt naargelang de ontwikkelingsdoelen. Het valt op dat de score voor het ontwik-
kelingsdoel 'kleuters stellen creatief verschillende oplossingen voor' bij onderzoeksvraag 1 zwak
scoort terwijl leraren aangeven dat ze dit bewust plannen. Een aantal ontwikkelingsdoelen geven een
positief beeld in onderzoeksvraag 1 maar worden minder vaak bewust gepland. 'Onder begeleiding
kleuteraangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen' heeft een matig kwaliteitsbeeld en
scoort ook minder voor het aspect plannen.

In de gesprekken geven verscheidene leraren aan dat verschillende ontwikkelingsdoelen impliciet aan
bod komen tijdens de lessen zonder dat ze daarvoor expliciet gepland zijn. 'Kleuters streven ernaar
geconcentreerd te blijven' is hier een mooi voorbeeld van. Dit is inherent aan het onderwijsproces en
heeft bij kleuters vaak te maken met 'inkleding' en 'beleving'. Wanneer kleuters geboeid zijn door het
verhaal, de context ... zijn ze vaak veel meer geconcentreerd.

Resultaten lagere afdeling

De mate waarin leraren de leerplandoelen voor het bereiken van de eindtermen plannen werd be-
vraagd in 86 gesprekken met leraren. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en de sco-
res vind je in bijlage.

Het valt op dat de eindtermen die minder gepland worden of minder kwaliteitsvol ingevuld worden,
tijdens de lesobservaties ook zeer weinig aan bod komen. Dit is het geval voor de eindterm

- 'inleven in rollen' die ondermaats scoort en ook matig expliciet gepland wordt
- 'klimmen en dalen' en 'kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme' worden
weinig gepland en werden ook weinig geobserveerd.

Conclusie

De meeste leraren zijn het er over eens dat een systematische planning van alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen bijdraagt aan een meer doelgerichte en bewuste keuze van leeractiviteiten. Dat is sterk. Maar er zijn ook groeikansen. Scholen zien het bewegen nog vaak enkel als doel. Ze missen hierdoor kansen om beweging ook in te zetten als middel. Scholen plannen vooral op kind- en klasniveau en in mindere mate op schoolniveau in functie van een breed gedragen bewegingsbeleid. Scholen zouden kunnen evolueren naar een totaalprogramma waarin het bewegen vertaald wordt naar het niveau en de interesse van de leerlingen.

De bezochte scholen kunnen de kwaliteit van het onderwijs lichamelijke opvoeding verhogen door

- meer aandacht te besteden aan het plannen van doelen uit de cluster van een gezonde en veilige levensstijl en sociaal functioneren en zelfconcept
- meer te plannen op schoolniveau

7.4 Evalueren

Situering

In gesprekken met leraren peilden we naar de mate waarin zij leerplandoelen voor het nastreven van ontwikkelingsdoelen en het bereiken van eindtermen lichamelijke opvoeding evalueren. We bespraken dit met hen voor alle geselecteerde ontwikkelingsdoelen/eindtermen.

Resultaten kleuterafdeling

De mate waarin leraren de leerplandoelen voor het nastreven van de ontwikkelingsdoelen evalueren werd bevraagd in 88 gesprekken met leraren. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en de scores vind je in bijlage.

In de kleuterafdeling krijgen leraren zicht op de vorderingen en de prestaties van de kleuters via losse of gerichte observaties, meespelen, testjes ... Uit de gesprekken blijkt dat de leraren wel oog hebben voor evaluatie, maar dat dit eerder impliciet gebeurt, weinig gericht en nauwelijks bijdraagt tot het verhogen van de competenties van de kleuters.

Minder dan de helft van de leraren evalueert gericht de ontwikkelingsdoelen. De leraren halen de volgende ontwikkelingsdoelen het meest aan als item voor evaluatie:

- 'geconcentreerd bezig blijven' (iets meer dan de helft)
- 'rekening houden met plaatsaanduidingen' (minder dan de helft)
- 'een reeks handelingen uitvoeren' (minder dan de helft)

De volgende ontwikkelingsdoelen worden het minst geëvalueerd:

- 'reageren op signalen' en 'creatief oplossingen voorstellen'
- 'plezier beleven aan fysieke inspanningen'
- 'veilig heffen, dragen en verplaatsen'

Leraren verwoordden dat ze opvallende tekorten of opvallende talenten wel opmerken, maar dat niet expliciet als evaluatie zien. Geen enkele leraar uit het onderzoek organiseerde testen om na te gaan op welk beheersingsniveau de kleuters de ontwikkelingsdoelen al dan niet beheersen en waar bijsturingen in het aanbod eventueel nodig zijn.

Resultaten lagere afdeling

De mate waarin leraren de leerplandoelen voor het bereiken van de eindtermen evalueren, werd bevraagd in 86 gesprekken met leraren. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en de scores vind je in bijlage.

In de lagere afdeling stelden we verdiepende vragen:

- worden de eindtermen geëvalueerd?
- evalueren de leraren de eindtermen op basis van vooraf vastgelegde evaluatiecriteria?
- evalueren de leraren de eindtermen op basis van vooraf vastgelegde (evaluatie) inhoud?

De meeste leraren evalueren de eindtermen

- voor 'zwemmen'

- 'vrije sprongen en steunsprongen'

Ongeveer drie kwart van de leraren evalueert

- 'het rollen of het rollen in een gymcombinatie'

Minder dan de helft van de leraren evalueert de eindterm 'het inleven in een spel en daarbij verschillende rollen waarnemen'.

Het valt op dat de leraren vooral voor de volgende eindtermen beschikken over evaluatie-inhouden waarop ze hun evaluatie baseren:

- 'klimmen en dalen'
- 'zwemmen'
- 'loopstijl en -tempo'

Voor de eindterm 'bewegen op een opgelegd ritme en een danscombinatie' geven de leraren in minder dan de helft van de gesprekken aan dat ze zich hiervoor op evaluatie-inhouden baseren.

Leraren geven in dalende volgorde aan over evaluatiecriteria te beschikken voor

- 'klimmen en dalen'
- 'de verschillende zwemvormen'
- 'loopstijl en -tempo'

Slechts ongeveer een kwart van de leraren geeft aan de volgende eindtermen te evalueren op basis van criteria:

- 'vrije sprongen en steunsprongen'
- 'bewegen op een opgelegd ritme'
- 'het inleven in een spelsituatie en daarbij verschillende rollen vervullen'

In minder dan de helft van de gesprekken geven leraren aan partner- en zelfevaluatie te hanteren om bovenstaande eindtermen te evalueren.

Conclusie

De evaluatie van ontwikkelingsdoelen en eindtermen lichamelijke opvoeding is onvoldoende kwalitatief ingebed in de bezochte scholen. Gerichtte evaluatie in functie van differentiatie in het aanbod, bijsturing en opvolging scoort onvoldoende voor alle ontwikkelingsdoelen. In de kleuterafdeling willen de leraren door occasionele evaluatie vooral kort op de bal spelen en de kleuters helpen bij de uitvoering van de activiteit. Maar biedt die evaluatie voldoende informatie over het leer- en ontwikkelingsproces van de kleuters?

De evaluatie is weinig betrouwbaar omdat de scholen slechts een partieel beeld krijgen van het beheersingsniveau van de leerlingen. Zo kunnen blinde vlekken ontstaan. De evaluatie van de persoonsdoelen blijft bijvoorbeeld vaak onder de radar.

De evaluatie is ook weinig transparant. Leraren onderbouwen de evaluatie weinig met evaluatie-inhouden en evaluatiecriteria. Leraren passen evaluatie weinig toe om het leer- en ontwikkelingsproces van leerlingen te stimuleren. Leerlingen krijgen hiervoor te weinig kansen om aan zelf- en partnerevaluatie te doen ter bevordering van de zelfsturing en sociale waardering.

Met het oog op een sterke kwaliteitsontwikkeling kunnen scholen best ook de ontwikkelingsdoelen en eindtermen van het leergebied lichamelijke opvoeding consequent opnemen in hun evaluatiebeleid.

7.5 Horizontale samenhang

Situering

Onderwijs dat aansluit bij de realiteit toont zowel een horizontale samenhang als een verticale samenhang. Onder horizontale samenhang verstaan we dat de doelen uit de verschillende leergebieden met elkaar in verbinding staan. In de praktijk geeft één situatie aanleiding tot het werken aan ontwikkelingsdoelen en eindtermen uit verschillende leergebieden. De kleuterschool heeft hierbij meer traditie dan de lagere school. Onder verticale samenhang verstaan we de (leer)ontwikkelingslijn doorheen het basisonderwijs (Ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het gewoon basisonderwijs, 2010).

In gesprekken met leraren peilden we naar de mate waarin zij de horizontale samenhang invullen voor het realiseren van leerplandoelen met het oog op het nastreven van ontwikkelingsdoelen/bereiken van eindtermen lichamelijke opvoeding. We bespraken dit met hen voor alle geselecteerde ontwikkelingsdoelen/eindtermen.

In dit onderzoek bekeken we dus de verticale samenhang niet.

Kleuterafdeling

We peilen naar de mate waarin leraren de horizontale samenhang invullen door hen te vragen om met concrete voorbeelden aan te tonen hoe ze die samenhang realiseren.

Resultaten kleuterafdeling

Leraren gaven in 88 gesprekken aan hoe ze de horizontale samenhang invullen. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en de scores vind je in bijlage.

Ruim de helft van de leraren ziet op vele vlakken samenhang tussen het leergebied lichamelijke opvoeding en de andere leergebieden en het dagelijkse leven. Daarvan geeft slechts een beperkt deel concrete voorbeelden en dan nog slechts een beperkt aantal voorbeelden. Leraren leggen weinig nadruk op de transfer die de kleuters kunnen maken en laten kansen tot duurzame opvoeding liggen. Zo valt het op dat ongeveer de helft van de leraren de veiligheid (en dus de gezondheid) van 'het heffen en dragen' expliciet voor ogen houden. Terwijl leraren wel de nadruk leggen op het respect voor het materiaal en de samenwerking.

'Reageren op signalen' is voor de leraren vooral een manier om over te schakelen naar een volgende activiteit en wordt door een meerderheid van hen toegepast. Slechts een minderheid van de leraren maakt de transfer naar andere leergebieden of de maatschappij.

Ook bij het 'opvolgen van spelregels' geeft slechts de helft van de leraren afdoende voorbeelden van samenhang. Minder dan de helft van de leraren ziet het verband tussen het 'werken met rollen' in de les en samenwerkingsvormen in andere leergebieden.

Lagere afdeling

We peilen naar de mate waarin leraren de horizontale samenhang invullen. We polsten naar voorbeelden en inhouden die het verband leggen tussen wat werd aangeboden tijdens de lessen lichamelijke opvoeding en wat aangeboden werd in de klasruimtes of op de speelplaats.

Resultaten lagere afdeling

De mate waarin leraren voor de geselecteerde eindtermen kunnen aangeven hoe ze de horizontale samenhang invullen werd bevraagd in 86 gesprekken met leraren.

Leraren leggen weinig verbanden tussen wat er gebeurt in de lessen lichamelijke opvoeding, de klassituatie of op de speelplaats.

Conclusie

De bezochte scholen scoren zwak wanneer het gaat over het realiseren van horizontale samenhang tussen de doelen van het leergebied lichamelijke opvoeding en andere pedagogische doelen. Scholen kunnen de kwaliteit van hun onderwijs hier versterken door een meer beleidsmatige aanpak:

- een breed bewegingsbeleid uitbouwen
- het bewegingsbeleid integreren in andere leergebieden
- het bewegingsbeleid integreren in het bredere schoolleven
- de sociale vaardigheden, leef- en leerhoudingen via bewegingsmomenten integreren
- de bewegingslessen aangrijpen om ook het aanleren van sociale vaardigheden, leef- en leerhoudingen, attitudes ... te versterken, die mogelijks toepasbaar zijn in andere leergebieden en in het verdere leven in de maatschappij

7.6 Beschikbare leermiddelen

Situering

De leerplannen lichamelijke opvoeding van de verschillende onderwijsverstrekkers vermelden bepaalde materiële vereisten om hun leerplan te realiseren. Deze verwijzen meestal naar de beschikbare bewegingsruimte en het bewegingsmateriaal. Afhankelijk van het toegepaste leerplan is er een onderverdeling van: vast materiaal, los groot materiaal en toestellen, klein materiaal en ander materiaal zoals een EHBO-koffer.

De leerplannen beschrijven ook een aantal voorwaarden waaraan de leermiddelen moeten voldoen:

- ruim en gevarieerd assortiment
- uitdagend
- maken veelzijdig en gevarieerd bewegen mogelijk
- veilig en rugsparend te hanteren
- te combineren met andere materialen
- aangepast aan de verschillende leeftijdsgroepen en de bewegingsruimtes

In gesprekken met leraren peilden we naar de mate waarin zij over voldoende leermiddelen beschikken voor het realiseren van leerplandoelen met het oog op het nastreven van ontwikkelingsdoelen/bereiken van eindtermen lichamelijke opvoeding. We bespraken dit met hen voor alle geselecteerde ontwikkelingsdoelen/eindtermen.

Resultaten kleuterafdeling

Leraren gaven in 88 gesprekken aan in welke mate ze over voldoende leermiddelen beschikken om de ontwikkelingsdoelen na te streven. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en de scores vind je in bijlage.

Quasi alle bezochte kleuterafdelingen beschikken in voldoende mate over leermiddelen voor het ontwikkelingsdoel 'twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen'. Voor het ontwikkelingsdoel 'onder begeleiding een variatie aan kleuteraangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen' is dat niet het geval: minder dan de helft scoort positief.

De andere materialen zijn wel in ruim voldoende mate aanwezig om de ontwikkelingsdoelen na te streven.

Resultaten lagere afdeling

Leraren gaven in 86 gesprekken aan in welke mate ze over voldoende leermiddelen beschikken om de eindtermen te bereiken. De precieze verhouding tussen het aantal gesprekken en de scores vind je in bijlage.

Leermiddelen voor 'vrije sprongen en steunsprongen' zijn in quasi alle scholen aanwezig. Het gaat hier over springkasten, bokken, landingsmatten, trampolines en veerplanken, verend afzetmateriaal. Voor rope skippen gaat het om springtouwen met variatie in lengte: *single rope* (één touw per twee leerlingen), *double dutch*.

In de meeste scholen zijn alle leermiddelen aanwezig om de eindterm 'balanceren' te kunnen bereiken. Het gaat onder meer om banken, balken, landingsmatten, valmatten, kleine matten, pedalo's, vervoersplanken ... Voor 'spelvormen' beweren veel leraren over voldoende leermiddelen te beschikken zoals kegels, spots, diverse doelen bv. basketring, voetbaldoel, korfbaldoel, hockeydoel, toversnoer, afbakeningslint, partijhesjes, partijlinten, dassen, staanders - voldoende ballen (één per leerling) met veel variatie in doorsnee, hardheid, kleur en volume. Ons kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1 voor deze drie eindtermen scoorde hoog tot zeer hoog.

Minder dan de helft van de scholen beschikken in het zwembad over voldoende leermiddelen om te oefenen. Het gaat om drijf materiaal zoals zwemplankjes, *noodles* en zwemgordels. De resultaten voor deze eindterm in onderzoeksvraag 1 scoort zeer hoog.

Om te bewegen op een opgelegd ritme of voor het aanleren van een danscombinatie beschikt minder dan de helft van de leraren over een muziekinstallatie, slaginstrumenten of zelf vervaardigde instrumenten. Misschien daarom ook dat de onderwijsinspecteurs dit zo weinig observeerden tijdens de lesbezoeken.

Alle bezochte scholen beschikken over een EHBO-koffer. In quasi alle lagere afdelingen liggen ijszakken (coldpacks) klaar.

Conclusie

Voor sommige ontwikkelingsdoelen en eindtermen zorgen de scholen voor voldoende beschikbare leermiddelen. Ze beschikken ook over een EHBO-koffer, meestal ook over coldpacks. Dat is sterk. Maar er zijn ook duidelijke tekorten:

- kleuteraangepast materiaal voor het oefenen van veilig heffen, dragen en verplaatsen
- materiaal om zich in te leven in een spel en verschillende rollen aannemen
- drijf materiaal in het zwembad
- instrumenten om te bewegen op ritme, om te dansen en geluidsinstallatie

Scholen zouden in hun kwaliteitsontwikkeling nog gericht kunnen nagaan of ze voor alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen over voldoende leermateriaal beschikken.

7.7 Samenvatting

De bezochte scholen maken bij het nastreven van ontwikkelingsdoelen en het bereiken van eindtermen duidelijk pedagogisch-didactische keuzes om de kwaliteit van hun onderwijs te verhogen. Zoals uit de resultaten van de eerste onderzoeksvraag blijkt, voldoen de scholen ook globaal genomen aan hun decretale opdracht. Dit thematisch kwalitatief onderzoek leert ons evenwel dat scholen best nog wat meer ambitie mogen koesteren en via een beleidsmatige aanpak hun kwaliteit op verschillende vlakken zeker nog kunnen versterken.

De bezochte scholen zetten inderdaad bevorderende factoren in (didactiek, deskundigheid, planning, evaluatie, leermiddelen), maar het ontbreekt vaak aan volledigheid, systematiek, opvolging, met andere woorden aan een gericht kwaliteitsbeleid. Zo zien we naast voorbeelden van goede praktijk telkens ook punten voor verbetering. Sommige ontwikkelingsdoelen en eindtermen geven een zwakke score voor onderzoeksvraag 1 en scoren ook zwak qua didactiek, deskundigheid, planning, evaluatie, leermiddelen ...

Zonder hier verdere hypothesen over te formuleren, zou dit in ieder geval de aandacht moeten trekken van de scholen. Scholen zijn verschillend. Het goede nieuws is dat scholen mits een krachtig gevoerd beleid snel vorderingen kunnen maken. Dit hoofdstuk bevat alvast heel wat elementen waar scholen mee aan de slag kunnen.

Op het vlak van professionalisering zien we alvast enkele kapstukken. Leraren zijn enthousiast en betrokken bij hun onderwijs en leerlingen. Maar ze missen voor het werken aan alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen nog didactische vaardigheden, deskundigheid, visie.

De bezochte scholen kunnen best ook

- blijven onderzoeken of er nood is aan deskundigheidsverhoging voor bepaalde ontwikkelingsdoelen en eindtermen
- opvolgen of de specifieke deskundigheid voor bewegen op het gepaste beheersingsniveau in de kleuterafdeling aanwezig is
- onderzoeken of weinig aangeboden ontwikkelingsdoelen/eindtermen wijzen op een tekort aan deskundigheid
- onderzoeken of er nood is aan deskundigheidsbevordering om breder en gericht te evalueren

De bezochte scholen kunnen hun leraren in de kleuterafdelingen verder professionaliseren

- in het gebruik van een kleuteraangepaste taal
- in het stimuleren van de zelfsturing van de kleuters door hen bewegingsoplossingen te laten zoeken en die te laten verwoorden of te tonen
- in het opstellen van rijkere bewegingscircuits

In de lagere afdeling kunnen scholen hun leraren verder professionaliseren in vaardigheden om

- leerlingen technisch te leren bewegen
- te differentiëren in het aanbod
- kansen te creëren om het multimediale leren te stimuleren door het gebruik van apps, kijkwijzers, instructiekaarten en beeldmateriaal

Op het vlak van algemeen beleid kunnen de bezochte scholen de kwaliteit van het onderwijs lichamelijke opvoeding verhogen door

- een breed bewegingsbeleid uit te bouwen
- meer aandacht te besteden aan het evenwichtig plannen van alle onderwijsdoelen (met bijzondere aandacht voor doelen uit de cluster van een gezonde en veilige levensstijl, sociaal functioneren en zelfconcept)
- meer te plannen op schoolniveau met het oog op horizontale en verticale samenhang en integratie in het dagelijkse leven
- lichamelijke opvoeding te integreren in het evaluatiebeleid

Scholen zouden in hun materieel beleid kunnen onderzoeken of de leraren voor alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen voldoende leermateriaal kunnen inzetten:

- voldoende kleuteraangepast materiaal voor het oefenen van veilig heffen, dragen en verplaatsen
- materiaal om zich in te leven in een spel en verschillende rollen aan te nemen
- drijfmetaal in het zwembad
- instrumenten om te bewegen op ritme, om te dansen en een goede geluidsinstallatie

8 Context en input

Om de omstandigheden (context en input) waarbinnen scholen de ontwikkelingsdoelen nastreven en eindtermen bereiken met hun leerlingen goed in kaart te brengen formuleren we volgende onderzoeksvragen:

- welk beeld krijgen we van de organisatie van de lessen lichamelijke opvoeding in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen?
- welk beeld krijgen we van de leraren lichamelijke opvoeding in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen?
- welk beeld krijgen we van de beschikbare accommodatie in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen?

8.1 De organisatie van de lessen lichamelijke opvoeding in de bezochte kleuter- en lagere afdeling

Situering

De richtlijnen gepubliceerd door de Wereldgezondheidsorganisatie wijzen erop dat elk kind of jongere tussen zes en zeventien jaar, betrokken moet zijn bij ten minste één uur matige tot intensieve bewegingsactiviteit per dag om de fysiologische en psychologische gezondheidsvoordelen te waarborgen. Voor peuters en kleuters gaat het om minstens drie uur per dag bewegen aan lichte, matige tot zwaar lichamelijke intensiteit.

Sinds de invoering van het nieuwe omkaderingssysteem in het basisonderwijs (2012) legt de Vlaamse overheid een minimum aantal lestijden vast dat op schoolniveau aan lichamelijke opvoeding besteed moet worden (waarborgregeling)⁷. Het percentage van de lestijden dat overeenkomt met de vroegere aanvullende lestijden moet gebruikt worden voor lichamelijke opvoeding. In het kleuteronderwijs is dit 7,7 % van de lestijden volgens de schalen (dit komt overeen met twee op 26 lestijden), in het lager onderwijs is dit 1,2 % van de lestijden volgens de schalen.

Het Eurydice-rapport⁸ (2013) leert dat in de meeste deelstaten de actieve beweegtijd te laag ligt: namelijk tussen 1u30 - 2u30 per week. In België voldoet maar 6,5 % van de kinderen van zes tot negen jaar hieraan. Als je naar de groep tien tot zeventien jaar kijkt, voldoet amper 2,4 %. De leeftijdsgroep van zes tot twaalf jaar zit in Vlaanderen gemiddeld zeven uur per dag, jongeren van twaalf tot achttien jaar zitten gemiddeld acht uur per dag.

De tijd die in het basisonderwijs aan lichamelijke opvoeding besteed wordt is 10 % van de totale onderwijstijd. Om dit gebrek aan beweegtijd te overwinnen hebben sommige landen (zoals Hongarije en Denemarken) initiatieven genomen om verplicht vijf bewegingslessen per week in te richten. Volgens

⁷ Decreet basisonderwijs (art. 173 sexies): Elke school voor gewoon basisonderwijs wendt per niveau, voor lichamelijke opvoeding, ten minste het aantal lestijden aan volgens de regeling die door de regering vastgelegd wordt. De regering baseert zich hierbij op het systeem van aanvullende lestijden lichamelijke opvoeding dat per niveau toegekend werd voor het schooljaar 2011-2012. Omzendbrief personeelsformatie (OB BaO/2005/09): <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13615#1>

⁸ European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. Physical Education and Sport at School in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

de Wereldgezondheidsorganisatie is dit de enige manier om de kloof te dichten met het gewenste gezondheidsniveau van kinderen (bron: Eurydice-rapport).

In de richtlijnen van diverse onderwijsverstrekkers vinden we onderstaande krijtlijnen in verband met de organisatie van de lessen lichamelijke opvoeding en het bewegingsbeleid in het algemeen:

- minimaal twee uren per week per kind - maximaal drie lestijden
- liefst gespreid over twee momenten (bewegingsprikkel) in de week
- voor peuters en jonge kleuters liefst vier bewegingsmomenten in de week
- meerdere bewegingsmomenten in de school zowel intracurriculair als extracurriculair
- de verplaatsingstijd naar de specifieke bewegingsruimte/sportaccommodatie mag er niet toe leiden dat het minimumaanbod van twee lestijden per week niet wordt gehaald

Het implementeren van een breed bewegingsbeleid slaat op verschillende aspecten.

In de leerplannen lichamelijke opvoeding zijn er duidelijke linken met leerplandoelen uit andere leergebieden.

- leerplandoelen 'grootmotorische competenties' kunnen zowel tijdens sport- en spelactiviteiten als tijdens bewegingstussendoortjes of in een vaste beweeghoek bij de kleuters geactiveerd worden
- leerplandoelen uit het onderdeel 'kleinmotorische vaardigheden' komen zowel aan bod in de lessen lichamelijke opvoeding als tijdens activiteiten schriftelijke taalvaardigheid, wiskundige initiatie, natuur (het menselijk lichaam), ruimte en tijd
- een gezonde en veilige levensstijl: wetenschappen en techniek, domein natuur- en gezondheidseducatie
- zelfconcept en sociaal functioneren: mens en maatschappij
- ritmisch en expressief bewegen: muzische vorming, domeinen muziek, drama en beweging

De school biedt de geschikte context om het beweeggedrag te stimuleren. Kinderen worden niet enkel gestimuleerd om te bewegen tijdens de lessen lichamelijke opvoeding maar ook buiten die lessen. Tijdens speeltijden en pauzes krijgen kinderen de mogelijkheid om fysiek actief te zijn. Er moet daarvoor voldoende ruimte zijn en de inrichting van bijvoorbeeld de speelplaats moet uitnodigen tot bewegen. Kinderen moeten materialen kunnen uitlenen of meebrengen. Daarnaast kan de school ook samenwerken met partners uit haar omgeving om het beweeggedrag van kinderen te beïnvloeden door sport- en spelactiviteiten met partners te organiseren, accommodatie beschikbaar te stellen ...

Lessen lichamelijke opvoeding

In dit thematisch kwalitatief onderzoek peilden we in een gesprek met de directeur naar de gemiddelde lestijd besteed aan lichamelijke opvoeding in de 88 kleuter- en de 86 lagere afdelingen. Daarnaast noteerden we hoeveel maal een les lichamelijke opvoeding per week georganiseerd werd en welke extra beweegmomenten buiten de lestijden lichamelijke opvoeding georganiseerd worden. Uiteraard worden in de kleuterafdelingen ook in de klas beweegmomenten ingebouwd. Deze zijn vooral gericht op de fijne motoriek. Daarom ook dat de onderwijsinspecteurs een rondgang deden in de kleuterklassen.

In de lagere afdeling zijn er op basis van de leerplannen beweegmomenten voorzien in andere leergebieden. Deze werden in dit onderzoek niet geregistreerd.

Gemiddelde tijd besteed aan de lessen lichamelijke opvoeding	Aantal kleuterafdelingen (n=88)	Aantal lagere afdelingen (n=86)
Minder dan 50 minuten	1	1
Tussen 50 – 70 minuten	1	3
Tussen de 70 - 90 minuten	2	2
Tussen 90 – 110 minuten = 2 lestijden	71	66
Tussen 110 – 130 minuten	9	13
Tussen 130 - 150 minuten	2	1
Meer dan 150 minuten	2	/

Figuur 38: Overzichtstabel van de gemiddelde lestijd besteed aan lessen lichamelijke opvoeding in de kleuter- en lagere afdeling.

De meeste bezochte kleuterafdelingen houden zich aan het minimum van twee lestijden per week (wat overeenkomt met de opgelegde 7,7 % van de lestijden volgens de schalen op schoolniveau). Weinig bezochte scholen zetten extra in op lessen lichamelijke opvoeding. Twee kleuterafdelingen organiseren tot meer dan 150 minuten lichamelijke opvoeding per week. Vier scholen beantwoorden niet aan de verwachtingen en komen niet aan de vooropgestelde twee lessen lichamelijke opvoeding per leerling per week.

In de bezochte lagere afdelingen krijgen we een gelijkaardig beeld van een gemiddelde van twee uur per week (waarborgregeling). Hier organiseert echter geen enkele bezochte school meer dan 150 minuten lichamelijke opvoeding per week en scoren zes scholen onder het minimum.

Aantal bewegingsprikkel in de week	In de kleuterafdeling (n=88)	In de lagere afdeling (n=86)
1/week	5	8
2/week	58	61
3/week	10	4
4/week	15	13

Figuur 39: Overzichtstabel van het aantal maal dat er per week (bewegingsprikkel) een lesmoment lichamelijke opvoeding georganiseerd wordt in de bezochte kleuter- en lagere afdeling.

Ook wat betreft het aantal beweegprikkel in de week voldoet het merendeel van de bezochte scholen aan de verwachtingen geformuleerd door de onderwijsverstrekkers.

De driekwart van de kleuterafdelingen die onder de verwachtingen scoren (minder dan 50 minuten, 50-70 min en 70-90 min) voorzien in extra beweegmomenten voor de kleuters. De vaste prikkels organiseren ze één tot twee maal per week.

In zes van de lagere afdelingen die onder de verwachtingen scoren (minder dan 50 minuten, 50-70 min en 70-90 min) komen twee scholen tot twee beweegprikkel in de week. De meeste scholen organiseren geen bijkomende beweegmomenten zoals een bewegingsnamiddag.

Zwemonderwijs

De organisatie van het zwemonderwijs in de lagere afdeling neemt een bijzondere plaats in binnen het bewegingsonderwijs. De verplaatsingstijd naar het zwembad (enkel) varieert tussen de vier en dertig minuten. Klasgroepen leggen daarbij tussen de één tot twintig kilometer af. Meer dan de helft van de scholen gebruiken voor deze verplaatsingstijd effectieve lestijd.

Meestal organiseren scholen het zwemmen om de twee weken, waarbij dan de les lichamelijke opvoeding wegvalt. De aanbeveling om de verplaatsing zoveel mogelijk als bewegingsmoment in te vullen wordt niet gerealiseerd. Slechts acht scholen verplaatsen zich te voet, één met de fiets en 35 met de bus.

Verplaatsingstijd enkel	Aantal scholen (n=93)
Minder dan 4 min	9
Tussen 4 en 9 minuten	8
Tussen 10 en 19 minuten	50
Tussen 20 en 30 minuten	26

Figuur 40: Overzichtstabel van de verplaatsingstijd voor het zwemmen in de bezochte kleuter- en lagere afdeling.

Afgelegde kilometers enkel	Aantal scholen (n=93)
Minder dan 1 km	17
Tussen 1 en 5 km	35
Tussen 6 en 10 km	32
Tussen 11 en 20 km	9

Figuur 41: Overzichtstabel van de afgelegde kilometers voor het zwemmen in de bezochte kleuter- en lagere afdeling.

Extra beweegmomenten binnen het lestijdenpakket

Het kwalitatief onderzoek leert dat ongeveer driekwart van de bezochte kleuterafdelingen en slechts ongeveer de helft van de bezochte lagere afdelingen extra beweegmomenten inbouwen naast de voorziene lestijden lichamelijke opvoeding per week. Het gericht ruimte maken voor extra beweegmomenten in het lestijdenpakket (intracurriculair) is dus eerder beperkt. Scholen geven aan dat ze acties die gepromoot worden door de overheid zoals 'One mile a day', 'Loop naar de zon', 'Sammy Pet' ... proberen te implementeren. Maar dat het aanbod zo groot is dat er keuzes gemaakt moeten worden tussen de verschillende projecten.

Uit de gesprekken met de directies en de leraren lichamelijke opvoeding blijkt dat slechts in iets meer dan de helft van de bezochte scholen het bewegingsbeleid ook geïntegreerd aangeboden wordt in andere leergebieden. Het is opvallend dat nog steeds de perceptie leeft dat het bewegingsbeleid alleen de taak is van de leraar lichamelijke opvoeding. Bij de rondgang van de kleuterklassen stelden we vast dat in een derde van de klassen onvoldoende ruimte is om te bewegen. In iets minder dan drie op de vier kleuterklassen creëren de leraren uitdagingen om de motoriek te ontwikkelen. In een meerderheid van de scholen voorzien de leraren een breed aanbod aan spelmogelijkheden.

Uit de gesprekken met de directie blijkt dat slechts de helft van de scholen samenwerken met lokale sportclubs. De meeste scholen werken samen met externe organisaties zoals federaties, gemeentelijke sportdiensten, Stichting Vlaamse Schoolsport (SVS) ... Alle scholen investeren in een of twee sportdagen per schooljaar.

Extra beweegmomenten buiten het lestijdenpakket

Ongeveer de helft van de bezochte lagere afdelingen organiseert op regelmatige basis extracurriculaire sportactiviteiten tijdens de middagpauze en minder dan de helft organiseert naschoolse sport voor de

leerlingen. Dit laatste is meestal tegen betaling. Scholen stellen vaak speelkoffers en fietsen, driewielers, loopfietsen, steps ... ter beschikking van de leerlingen op de vrije momenten. De uitdagingsgraad van de inhoud verschilt sterk van school tot school.

8.2 Profiel van de lesgevers lichamelijke opvoeding in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen

Situering

Het Eurydice-rapport stelt dat de leraar lichamelijke opvoeding de belangrijkste schakel is om een bewegingsbeleid om te zetten in de praktijk. De leraar lichamelijke opvoeding is bij voorkeur een gekwalificeerde specialist. In de meeste lidstaten mogen ook niet gespecialiseerde leraren lichamelijke opvoeding geven. Het is aan te bevelen dat zij geadviseerd en begeleid worden door een mentor die wel gespecialiseerd is in lichamelijke opvoeding. Leraren lichamelijke opvoeding zijn rolmodellen en zijn ook het liefst zelf actief. Door een continue professionele ontwikkeling faciliteren zij de interactie met andere leergebieden en met externe partners.

De Vlaamse overheid voegde de bevoegdheidsregeling in om de kwaliteit van het vak lichamelijke opvoeding te verbeteren. Dit betekent dat de leerlingen in Vlaanderen vanaf het kleuteronderwijs lichamelijke opvoeding kunnen krijgen van een daarvoor speciaal opgeleide leraar. Binnen de basisschool vormen leraren een belangrijke schakel in het bevorderen van een actieve levensstijl.

We onderzoeken wie in de bezochte scholen instaat voor de lessen lichamelijke opvoeding:

- de leraar lichamelijke opvoeding
- de klasleraar
- externe lesgevers met een pedagogisch bekwaamheidsbewijs
- externe lesgevers zonder pedagogisch bekwaamheidsbewijs

Resultaat

Een zeer klein aantal van de bezochte kleuter- en basisafdelingen beschikt niet over een leraar lichamelijke opvoeding. De meeste scholen stellen twee leraren lichamelijke opvoeding te werk.

Scholen schakelen ook andere lesgevers in om binnen het curriculum van de derde graad les te geven.

Een derde van de scholen schakelt ook een klasleraar in voor de bewegingslessen. Het kan bijvoorbeeld dat de leraar lichamelijke opvoeding een maal in de week de bewegingslessen geeft en een maal in de week de klasleraar.

In dertien scholen worden externe lesgevers met een pedagogisch bekwaamheidsbewijs ingeschakeld. In tien scholen een externe lesgever zonder een pedagogisch bekwaamheidsbewijs. Deze externe lesgevers worden voornamelijk ingeschakeld in het zwemonderwijs.

Zwemonderwijs door:	n=86
de leraar lichamelijke opvoeding	22
de klasleraar samen met leraar lichamelijke opvoeding	42
de klasleraar	4
redder of zweminstructeur samen met leraar lichamelijke opvoeding	4
leraar lichamelijke opvoeding, klasleraar en redder	2
een externe (bv. de redder)	12

Figuur 42: Overzicht van wie ingeschakeld wordt voor het zwemonderwijs in de derde graad.

In de meest voorkomende lessituatie wordt de klasleraar mee ingeschakeld voor het zwemonderwijs. De leraar lichamelijke opvoeding en de klasleraar overleggen zowel op organisatorisch als inhoudelijk vlak. Het overleg resulteert veelal in een éénduidige visie en gezamenlijke aanpak. Twaalf van de bezochte scholen besteden het zwemonderwijs uit aan externen zoals de redder. Hier is het aangewezen dat de pedagogische bekwaamheid wordt nagegaan en dat er supervisie is van de klasleraar en/of leraar lichamelijke opvoeding.

8.3 Beeld van de beschikbare accommodatie in de bezochte kleuter- en lagere afdelingen

Situering

Het Euridyce-rapport beveelt de lokale overheden aan om de noodzakelijke voorwaarden te creëren om sportinfrastructuur toegankelijk te maken voor scholen, sportorganisaties, lokale gemeenschappen en burgers. De Vlaamse overheid past deze aanbeveling toe door middel van een gezamenlijk project van de Minister van Onderwijs en de Minister van Sport. In het project worden scholen opgeroepen hun sportinfrastructuur open te stellen voor lokale sportclubs na de schooluren in ruil voor subsidies voor infrastructuurwerken en exploitatiekosten.

In de leerplannen van de onderwijsverstrekkers lezen we dat een bewegingsvriendelijke school voorziet in bewegingsvriendelijke ruimtes en speelplaats. Dit betekent dat de school beschikt over een overdekte vrije ruimte, voldoende hoog met voldoende loopruimte. Ook in de andere ruimtes moet er voldoende ruimte zijn om rond te lopen en vrij te bewegen. Bij de peuters en jonge kleuters is het voorzien van een vaste bewegingshoek, voor het oefenen van de grootmotorische vaardigheden, aan te raden in de klas. Zowel jonge als oudere kleuters moeten aan de slag kunnen gaan met rijdend materiaal (poppenwagen, winkelwagen, autootjes ...). Maar ook met driewielers, steps, loopklossen, skateboards waarop ze liggen enzovoort. Kleuters en kinderen van de eerste graad hebben nood aan het oefenen van hun kleinmotorische vaardigheden waarbij een gevarieerd en uitdagend aanbod aan klein manipulatiemateriaal een noodzaak is (steekparels, rijgkralen, blokken, penselen en potloden, klei ...). Maar ook pittenzakjes, kleinere balletjes, balletjes uit mousse en blokken. Dus ook materialen voor in de bewegingsruimte die het kleinmotorisch bewegen ondersteunen.

We bekeken dit aspect tijdens een rondgang in de kleuterklassen.

De speelplaats (en aangrenzend speelterrein indien dit er is) moet uitnodigen om te bewegen door de aanwezigheid van:

- veilige speeltuigen (bv. glijbanen, schommels, klimtoestellen, touwen met zitknoop ...)
- glijdend en rollend materiaal (bv. loopfietsen, steps ...)
- spelmaterialen (bv. allerlei soorten ballen, doelen, touwen, blokken ...)

Leper (2012)⁹ beschrijft criteria om de kwaliteit van de sportinfrastructuur te beoordelen tijdens doorlichtingen:

- de capaciteit van de infrastructuur moet in overeenstemming zijn met het leerlingenaantal en het aantal ingerichte uren lichamelijke opvoeding
- de infrastructuur moet geschikt of aangepast zijn aan o.a. groepsgrootte, leeftijd van de leerlingen
- soort bewegingsvormen, veiligheidsnormen ...
- de infrastructuur moet bereikbaar zijn, zodat de verplaatsingstijd tot een minimum beperkt wordt ten voordele van de effectieve onderwijstijd

Resultaat

De beschikbare bewegingsruimte is in een vierde van de scholen zowel voor de kleuters als voor de leerlingen in de lagere afdeling ontoereikend. De condities in het kleuteronderwijs ten aanzien van accommodatie en materiaal lopen achter in vergelijking met die in het lager onderwijs.

Scholen beschikken allemaal over een polyvalente zaal, gymzaal of sportzaal om de kleuters bewegingskansen te geven. In zeventien van de 86 bezochte kleuterafdelingen is deze infrastructuur onvoldoende groot. De bezochte lagere afdelingen geven een identiek beeld. Drie vierde van de bezochte scholen beschikken ook over een accommodatie buiten voor de lessen lichamelijke opvoeding.

We bekeken ook de speelplaats en de inrichting ervan op de bezochte scholen. Drie vierde van de scholen hebben niveaoverschillen op de speelplaats, verschillende ondergronden en een breed aanbod van sportmogelijkheden. Scholen leveren inspanningen om de speelplaats 'bewegingsvriendelijk' in te richten maar stuiten meestal op financiële beperkingen. Oudercomités spelen hier vaak een stimulerende rol.

Slechts in zes op de tien kleuterklassen beschikken de kleuters over voldoende ruimte om vrij te kunnen bewegen. Dit komt onder andere doordat klassen overvol ingericht zijn met te veel stoeltjes, banken, kasten ... of doordat scholen te weinig kiezen voor licht, vlot verplaatsbaar materiaal. Zo kun je het lokaal immers heel vlug anders inrichten.

Samenvatting

Scholen kunnen de ontwikkelingsdoelen nastreven en de eindtermen bereiken met hun leerlingen in relatief gunstige omstandigheden. Meerdere scholen kunnen evenwel met meer ambitie meer halen uit de beschikbare tijd, deskundigheid en ruimte/accommodatie.

De meeste scholen volgen de aanbevelingen om twee lestijden lichamelijke opvoeding per week te organiseren. Uit Europese richtlijnen en wetenschappelijk onderzoek blijkt dat dit echter onvoldoende is om de motorische competentie voldoende te ontwikkelen. Ook hier is dus wat meer ambitie op zijn plaats. Scholen kunnen best nagaan of het aantal uren lichamelijke opvoeding volstaat om kwaliteitsvol bewegingsonderwijs te kunnen aanbieden.

⁹ Leper R. De kwaliteit van lichamelijke opvoeding in het secundair onderwijs, Tijdschrift voor LO, 2012, Nr2.

De Vlaamse overheid geeft scholen de ruimte om een leermeester lichamelijke opvoeding in te schakelen, wat door vele scholen opgevolgd wordt. Daar waar de vakspecialist samenwerkt met de klasleraar is er frequent overleg en goede communicatie. Deze samenwerking weerspiegelt zich onder meer in het positieve kwaliteitsbeeld in onderzoeksvraag 1 voor de eindterm 'zwemmen' en de goede score voor de horizontale samenhang in dat leerdoel. Een aantal scholen doet een beroep op externe lesgevers, al dan niet met een pedagogische bevoegdheid. Ook hier kan de school met ambitie best onderzoeken of de kwaliteit van het onderwijs voldoet en of de samenhang verzekerd wordt.

Veel scholen beschikken over een bewegingsaccommodatie. Alleen is die hier en daar onvoldoende groot om veilig en voldoende intensief te sporten. Een kwart van de bezochte scholen beschikt niet over buitenbewegingsaccommodaties. Schoolteams doen inspanningen om de speelplaats bewegingsvriendelijk in te richten.

9 Algemene conclusie

Dit onderzoek schetst een beeld van de kwaliteit die scholen realiseren in het leergebied lichamelijke opvoeding in het kleuter- en lager onderwijs. In 88 kleuterafdelingen en 86 lagere afdelingen voerden we onderzoek naar

- de mate waarin scholen in het leergebied lichamelijke opvoeding via de leerplandoelen de ontwikkelingsdoelen nastreven en de eindtermen bereiken met hun leerlingen
- de mate waarin scholen gebruikmaken van bevorderende factoren om de ontwikkelingsdoelen na te streven en de eindtermen te bereiken met hun leerlingen
- de omstandigheden (context en input) waarin scholen ontwikkelingsdoelen nastreven en eindtermen bereiken met hun leerlingen

Het beeld is positief in de betekenis dat de meeste scholen in grote mate aan de minimumverwachtingen voldoen. In de kleuterafdelingen is er ruime aandacht voor lichaams- en bewegingsbeheersing en voor het werken met een complexe ruimte- en tijdsfactor. Het aanbod voor de groot- en kleinmotorische vaardigheden voldoet. Ook in de lagere afdelingen voldoen de bezochte scholen voor de grootmotorische vaardigheden en acties.

Dit onderzoek legt ook bloot waar er ruimte is voor meer ambitie. Niet alle ontwikkelingsdoelen en eindtermen worden immers voldoende evenwichtig, met voldoende diepgang en in voldoende samenhang nagestreefd/bereikt. De doelen uit de competentiedomeinen 'gezonde en veilige levensstijl' en 'sociaal functioneren en positief zelfbeeld' kunnen beslist meer aandacht krijgen.

Scholen kunnen hier de lat hoger leggen door bewust in te zetten op bevorderende factoren zoals didactische aanpak, deskundigheidsbevordering, planning, evaluatie, leermiddelen, samenhang, algemeen beleid. De leerplannen bevatten tal van interessante en nuttige tips en aanbevelingen die zeker kwaliteitsbevorderend zijn. Voor evaluatie en leergebiedoverschrijdende samenhang hinken scholen duidelijk achterop.

Een cultuur van kwaliteitsontwikkeling ondersteunt het onderwijs in de lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs nog te weinig. De voorbeelden van goede praktijk tonen aan dat het nochtans mogelijk is om zeer performant te zijn. De kwaliteit van het zwemonderwijs is daar een inspirerend voorbeeld van. Het leergebied lichamelijke opvoeding biedt tal van kansen om transversale, persoonlijkheidsvormende doelen te realiseren. Scholen kunnen via een geïntegreerd bewegingsbeleid de impact op de leef- en leerattitude van hun leerlingen vergroten. In de bezochte scholen blijven nog heel wat kansen onbenut.

De omstandigheden waarin scholen het leergebied lichamelijke opvoeding vormgeven zijn voldoende gunstig wanneer we rekening houden met de kwalificatie van de leraren, de onderwijstijd en de beschikbare ruimte en accommodatie. Maar om de minimumdoelen te overschrijden moeten scholen best ambitieus werken aan hun kwaliteitsontwikkeling.

10 Aanbevelingen

Voor het beleid

- Stimuleer de ambitie om hoge kwaliteit na te streven voor lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs.
- Volg op of de opgelegde besteding van lestijden aan lichamelijke opvoeding op schoolniveau (waarborgregeling) en de aanbevolen investering in beweging, gerespecteerd worden en volstaan om de doelstelling van levenslang bewegen te realiseren.
- Investeer in leraren die onderlegd zijn in het implementeren van een geïntegreerd bewegingsbeleid in zowel de kleuter- als de lagere afdeling.
- Stimuleer verder het ter beschikking stellen van alle geschikte infrastructuur om de ruimte voor lichamelijke opvoeding te vergroten.

Voor schoolbesturen en pedagogische begeleiding

- Integreer het leergebied lichamelijke opvoeding in het schoolbeleid (onderwijskundig beleid, professionalisering, materieel beleid en gezondheidsbeleid).
- Integreer het leergebied lichamelijke opvoeding in een cultuur van kwaliteitsontwikkeling.
- Ontwikkel een breed bewegingsbeleid met horizontale samenhang.
- Als er externe lesgevers ingeschakeld worden in de bewegingslessen, besteed dan aandacht aan de bekwaamheidsbewijzen.
- Besteed aandacht aan professionalisering van de bekwaamheid van de leraren lichamelijke opvoeding.
- Voorzie in voldoende bewegingsruimte in de bewegingsaccommodaties en investeer in bewegingsmogelijkheden buiten.
- Stimuleer leraren in het evenwichtig aandacht besteden aan 'beleven en leren'.
- Help leraren in het toepassen van differentiatie en het gebruik van multimedia.
- Ondersteun leraren in het ontwikkelen van een betrouwbare en transparante evaluatie in functie van het leer- en ontwikkelingsproces van alle leerlingen.

Voor de lerarenteams (kleuterafdeling)

- Onderzoek of er nood is aan professionalisering op het vlak van taalontwikkelen in lichamelijke opvoeding.
- Onderzoek of er nood is aan professionalisering voor bepaalde ontwikkelingsdoelen.
- Onderzoek of alle ontwikkelingsdoelen voldoende evenwichtig, gedifferentieerd en in samenhang met andere onderwijsdoelen aan bod komen.
- Evalueer steeds of er in de kleuterklassen voldoende bewegingsruimte is om het aanbod en de integratie van de ontwikkelingsdoelen te versterken.

Voor de lerarenteams (lagere afdeling)

- Onderzoek of er nood is aan professionalisering voor bepaalde eindtermen.

- Onderzoek of alle eindtermen voldoende evenwichtig, gedifferentieerd en in samenhang met andere onderwijsdoelen aan bod komen en geëvalueerd worden.
- Voorzie voldoende leerinhouden die leerlingen toelaten te oefenen op klimmen en klauteren, op ritmisch en expressief bewegen en kansen geven om kind-aangepaste bewegingsproblemen op te lossen.
- Waak er over dat alle doelen expliciet aan bod komen. Werk dus ook doelgericht aan sociaal functioneren en het ontwikkelen van een positief zelfconcept.
- Controleer of leerlingen het nut kennen van een algemene en doelgerichte (in functie van de bewegingsactiviteit) opwarming/tot rust komen in het perspectief van het ontwikkelen van een gezonde en veilige levensstijl. Pas dit ook consequent toe in alle bewegingsactiviteiten die op de school georganiseerd worden.

11 Bijlagen

11.1 Bijlage 1: Literatuurlijst

- Bax, H. e.a., Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding, (KVLO, W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media, Den Bosch/Nieuwegein
- Behets, D., Didactiek van het bewegingsonderwijs, (Leuven, 2006), p. 93
- Behets, D., Didactiek van het bewegingsonderwijs, (Leuven, 2006), p. 149
- Baert, K. e.a., 625 onderwijsbegrippen, Het onderwijsvademecum voor de basisschool, (Brugge, 2015), p. 173
- De Vos, G. e.a., Ruimte voor personeelsbeleid in Vlaamse scholen, (Mechelen, 2005), p. 23
- European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. Physical Education and Sport at School in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- EU Work Plan for sport 2014 – 2017. Expert Group on Health-enhancing physical activity. Recommendations to encourage physical education in schools, including motor skills in early childhood, and to create valuable interactions with the sport sector, local authorities and the private sector.
- Haerens, L. e.a., Inspireren en bewegen; aan de slag met de ondersteunende rollen in de lessen lo, (Gent, 2017)
- Timmers, E., Voor applaus moet je het niet doen; het ontwikkelen van beter leren sporten en bewegen, (Tition uitgevers, 2008)
- Leper, R., De kwaliteit van lichamelijke opvoeding in het secundair onderwijs, Tijdschrift voor LO, 2012, Nr2.
- Madou, B., Lichamelijke opvoeding in een krachtige leeromgeving, (Leuven, 2007), p. 175-191
- Saveyn, J. (red.), Leerlingen evalueren in de basisschool, (Mechelen, 2007), p. 189
- Stegeman, H., H. Bax, R. Hoekman & M. Slotboom (2007), 'Aspecten van de kwaliteit van LO'. In: H. Stegeman (red.), Naar beter bewegingsonderwijs. Over de kwaliteit van sport en bewegen op school (p. 23-99). W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media, Den Bosch/Nieuwegein
- Leysen, H. e.a., Vakinhoudelijke kennis als troefkaart bij het optimaliseren van het leerproces van spelers, in: Lichamelijke opvoeding: een vak met inhoud, (Leuven, 2012), p. 67
- Mols, L. e.a., Het sporteducatiemodel in het onderwijs. Een benadering voor gymnastiek, in Lichamelijke opvoeding: een vak met inhoud, (Leuven, 2012), p. 172
- Onderwijsspiegel, Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming; Onderwijsinspectie (2016), p. 13
- Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, of 21 May 2014 on the European Union Work Plan for Sport (2014-2017)
- Ward, P., Content matters: knowledge that alters teaching, in: Housner, L., Metzler, M., Schempp, P. & Templin, T. Historic traditions and future directions of research on teaching and teacher education in physical education (Morgantown, 2009)

11.2 Bijlage 2: Resultaten voor onderzoeksvraag 2

Didactisch handelen (7.1 - p. 26)

Resultaten voor de kleuterafdeling

De mate waarin het didactisch handelen van leraren het nastreven van de geselecteerde OD beïnvloedt, werd bevraagd in 88 gesprekken met leraren en bij diverse lesobservaties.

Bij observatie is duidelijk dat niet alle leraren een kleuteraangepaste taal gebruiken om een bewegingsantwoord uit te lokken. Het is opvallend dat bv. slechts 11/40 leraren aangepaste taal gebruiken om de kleuters 'veilig heffen, dragen en verplaatsen van materiaal' duidelijk te maken. Voor 'het reageren op signalen' ligt dit hoger (69/84).

Bij de bewegingscircuits zorgen de meeste leraren (77/88) voor verschillende opstellingen. Daarbij hebben de meesten (55/66) aandacht voor de vlotte overgang van de ene opdracht naar de andere en streven ze daarbij impliciet het ontwikkelingsdoel reageren op signalen na. Zo kan een muzikje, een bel- of fluitsignaal, een groen bord ... aanduiden dat de kleuters moeten doorschuiven naar een volgende opdracht. Minder dan de helft (41/84) van de bewegingscircuits is voldoende rijk. Dit kan een aanbod van verscheidene oefeningen binnen eenzelfde bewegingsvorm of oefeningen in een combinatie van verschillende bewegingsvormen zijn, waarbij de kleuters voortdurend actief kunnen zijn.

In 64 van de 88 gesprekken zeggen de leraren dat ze de kleuters zelf creatief oplossingen laten uitwerken om een bewegingsprobleem aan te pakken. Daarbij krijgt minder dan de helft (17/67) van de kleuters de kans om hun oplossing te verwoorden of om het bewegingsantwoord te tonen.

Hoewel de leraren ernaar streven dat de spelen ook in het vrije spel ingang vinden, volgt slechts de helft (43/88) van de leraren daarbij consequent de spelregels. Kleuters krijgen beperkt (37/88) kansen om verschillende taken/rollen op te nemen. Ook hier krijgen kleuters weinig kansen (14/32) om de spelregels te verwoorden.

78 van de 86 leraren zijn zichtbaar enthousiast en moedigen de kleuters aan. Veel leraren (77/86) moedigen de kleuters aan te focussen en stimuleren de kleuters om de activiteit vol te houden (73/83). Hiervoor wisselen de meeste leraren (71/86) voldoende van bewegingsopdracht.

Resultaten voor de lagere afdeling

In ... van de ... geschikte lessituaties gebruiken leraren verschillende opstellingen om de actieve leertijd te vergroten	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
19 van de 19	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en over diverse soorten toestellen (1.9)
14 van de 14	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
12 van de 12	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
8 van de 9	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) – het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
36 van de 38	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
28 van de 31	Bijna alle leerlingen kunnen op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen (1.16)
In ... van de ... geschikte lessituaties demonstreert de leraar of laat demonstreren	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
9 van de 12	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
16 van de 20	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en op diverse toestellen (1.9)
10 van de 14	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
4 van de 9	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan op diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) – het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
30 van de 38	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
In ... van de ... geschikte lessituaties stuurt de leraar het leerproces doelgericht aan door het meegeven van aandachtspunten .	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
36 van de 37	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 en 1.25)
11 van de 12	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
5 van de 9	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) – het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
11 van de 14	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
35 van de 38	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)

10 van de 14	Alle leerlingen kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand (1.15)
15 van de 20	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en op diverse toestellen (1.9)
67 van de 76	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan de gevaren en risico's van bewegingssituaties inschatten (1.2)
In ... van de ... geschikte lessituaties sturen de leraren de bewegingsuitvoering of het spel bij door het geven van feedback .	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
10 van de 12	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
12 van de 14	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
16 van de 20	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en op diverse toestellen (1.9)
4 van de 9	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) – het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
32 van de 38	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
61 van de 76	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan de gevaren en risico's van bewegingssituaties inschatten (1.2)
In ... van de ... geschikte lessituaties differentiëren de leraren in functie van het niveau van de leerling.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
8 van de 12	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
9 van de 14	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
4 van de 9	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) – het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
7 van de 14	Alle leerlingen kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand (1.15)
30 van de 37	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 en 1.25)
10 van de 20	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en op diverse toestellen (1.9)
24 van de 38	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
28 van de 55	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan een eenvoudig spelidee uitvoeren in eenvoudige bewegingsspelletjes (1.18)

In ... van de ... geschikte lessituaties werken de leraren met instructiekaarten of kijkwijzers	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
4 van de 9	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) – het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
5 van de 12	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
6 van de 14	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
12 van de 20	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en op diverse toestellen (1.9)
12 van de 37	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 en 1.25)
18 van de 38	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
16 van de 69	Ongeveer de 1/2 van de leerlingen kan zich in een spel inleven en daarbij verschillende rollen waarnemen (1.19)
In ... van de ... geschikte lessituaties werken de leraren met videomateriaal of apps.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
1 van de 9	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) – het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
2 van de 12	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
1 van de 14	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
2 van de 20	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en op diverse toestellen (1.9)
5 van de 38	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)

Specifieke deskundigheid (7.1 - p. 28)

Resultaten voor de kleuterafdeling

In ... van de 88 gesprekken geven leraren voorbeelden hoe ze aan de geselecteerde OD werken.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
84	Meer dan 3/4 van de kleuters kan met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen (1.6)
82	Bijna alle kleuters kunnen rekening houden met plaatsaanduidingen (1.18)
78	Ongeveer 3/4 van de kleuters kan een eenvoudige reeks handelingen uitvoeren en beschikt daarbij over voldoende ruimte (1.31)
68	Meer dan 3/4 van de kleuters kan binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen (3.12)
68	Minder dan 1/2 van de kleuters kan onder begeleiding kleuteraanangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen (1.5)
64	Ongeveer 1/2 van de kleuters kan creatief verschillende oplossingen voorstellen (1.37)
In ... van de 88 gesprekken geven leraren aan waar het verschil zit tussen een vaardige en minder vaardige kleuter voor het geselecteerde OD.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
78	Meer dan 3/4 van de kleuters kan met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen (1.6)
78	Bijna alle kleuters slagen erin geconcentreerd te blijven tijdens bewegingsproblemen (1.34)
74	Ongeveer 3/4 van de kleuters kan een eenvoudige reeks handelingen uitvoeren en beschikt daarbij over voldoende ruimte (1.31)
72	Bijna alle kleuters kunnen rekening houden met plaatsaanduidingen (1.18)
69	Meer dan 3/4 van de kleuters kan twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen (1.24)
59	Minder dan 1/2 van de kleuters kan onder begeleiding kleuteraanangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen (1.5)

Resultaten voor de lagere afdeling

In ... van de 86 gesprekken geven leraren helder aan wat ze belangrijk vinden voor het bereiken van de geselecteerde ET.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
76	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 en 1.25)
74	Bijna alle leerlingen kunnen vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
74	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan een eenvoudig spelidee uitvoeren in eenvoudige bewegingsspelen (1.18)
61	Bijna alle leerlingen kunnen op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen (1.16)
54	Bijna alle leerlingen kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme (1.21) - maar het onderzoeksteam zag maar 2 geschikte lessituaties.
51	Meer dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) - maar het onderzoeksteam zag maar 5 geschikte lessituaties niettegenstaande de vele bewegingscircuits
In ... van de 86 gesprekken geven de leraren een duidelijk lesverloop voor de geselecteerde ET.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
76	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24, 1.25)
74	Bijna alle leerlingen kunnen vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
65	Alle leerlingen kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand (1.15)
60	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en over diverse soorten toestellen (1.9)
50	Meer dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) - maar het onderzoeksteam zag maar 5 geschikte lessituaties niettegenstaande de vele bewegingscircuits
50	Bijna alle leerlingen kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme (1.21) - maar het onderzoeksteam zag maar 2 geschikte lessituaties.
In ... van de 86 gesprekken geven leraren aan welke oefenvormen ze geven om aan de geselecteerde ET te werken.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
76	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 en 1.25)
74	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan een eenvoudig spelidee uitvoeren in eenvoudige bewegingsspelen (1.18)

73	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
61	Bijna alle leerlingen kunnen op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen (1.16)
52	Bijna alle leerlingen kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme (1.21) - maar het onderzoeksteam zag maar 2 geschikte lessituaties.
51	Meer dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) - maar het onderzoeksteam zag maar 5 geschikte lessituaties niettegenstaande de vele bewegingscircuits

Plannen (7.1 – p. 30)

Resultaten voor de kleuterafdeling

In ... van de 88 gesprekken geven de leraren aan dat ze dit OD inplannen.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
76	Meer dan 3/4 van de kleuters kan met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen (1.6)
72	Meer dan 3/4 van de kleuters kan twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen (1.24)
72	Ongeveer 1/2 van de kleuters kan creatief verschillende oplossingen voorstellen (1.37)
51	Minder dan 1/2 van de kleuters kan onder begeleiding kleuteraanangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen (1.5)
51	Meer dan 3/4 van de kleuters beleeft zichtbaar plezier aan fysieke inspanningen (2.3)
48	Bijna alle kleuters slagen erin geconcentreerd te blijven tijdens bewegingsproblemen (1.34)

Resultaten voor de lagere afdeling

In ... van de 86 gesprekken geven leraren aan dat ze de ET plannen.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
86	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 , 1.25)
80	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
78	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan een eenvoudig spelidee uitvoeren in eenvoudige bewegingsspelen (1.18)
61	Meer dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) - maar het onderzoeksteam zag maar 5 geschikte lessituaties niettegenstaande de vele bewegingscircuits
57	Bijna alle leerlingen kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme (1.21) - maar het onderzoeksteam zag maar 2 geschikte lessituaties
43	Ongeveer 1/2 van de leerlingen kan zich in een spel inleven en daarbij verschillende rollen waarnemen (1.19)

Evalueren (7.1 - p. 32)

Resultaten voor de kleuterafdeling

De mate waarin de evaluatiepraktijk het nastreven van de geselecteerde ontwikkelingsdoelen beïnvloedt werd bevestigd in een gesprek met 88 leraren. In de kleuterafdeling krijgen leraren zicht op de vorderingen en de prestaties van de kleuters via losse of gerichte observaties, meespelen, gerichte tests ...

Uit gesprekken blijkt dat de leraren wel oog hebben voor de evaluatie, maar dat dit eerder impliciet gebeurt, weinig gericht en nauwelijks bijdraagt tot het verhogen van de competenties van de kleuters. Geen enkele leraar uit het onderzoek organiseerde gerichte tests om na te gaan in welke mate de kleuters de ontwikkelingsdoelen al dan niet beheersen en waar bijsturingen in het aanbod nodig zijn.

Niet de helft van de leraren evalueert gericht de geselecteerde OD. De leraren halen de OD 'geconcentreerd bezig blijven' (48/88), 'rekening houden met plaatsaanduidingen' (36/88) en 'een reeks handelingen uitvoeren' (36/88) het meest aan als item voor evaluatie.

'Reageren op signalen' en 'creatief oplossingen voorstellen' (28/88), 'plezier beleven aan fysieke inspanningen' (27/88) en 'veilig heffen, dragen en verplaatsen' worden minst geëvalueerd. Leraren verwoorden dat ze opvallende tekorten of opvallende talenten wel opmerken, maar dat niet expliciet als evaluatie zien.

Resultaten voor de lagere afdeling

In ... van de 86 gesprekken geven leraren aan dat ze de geselecteerde ET evalueren .	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
64	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
73	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
74	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 en 1.25)
39	Ongeveer 1/2 van de leerlingen kan zich in een spel inleven en daarbij verschillende rollen waarnemen (1.19)
41	Alle leerlingen kunnen een danscombinatie onthouden en zonder aanwijzingen uitvoeren (1.22) - het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
42	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan de gevaren en risico's van bewegingssituaties inschatten (1.2)
In ... van de 86 gesprekken geven leraren aan dat ze de geselecteerde ET evalueren op basis van evaluatie-inhoud .	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
86	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) - het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
70	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 en 1.25)
60	Alle leerlingen kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand (1.15)
43	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
32	Alle leerlingen kunnen een danscombinatie onthouden en zonder aanwijzingen uitvoeren (1.22) - het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
31	Bijna alle leerlingen kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme (1.21) - maar het onderzoeksteam zag maar 2 geschikte lessituaties
In ... van de 86 gesprekken geven leraren aan dat ze de geselecteerde ET evalueren op basis van evaluatie-criteria .	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
73	Minder dan 1/2 van de leerlingen kan diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen (1.14) - het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
66	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 en 1.25)

52	Alle leerlingen kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand (1.15)
27	Ongeveer 1/2 van de leerlingen kan zich in een spel inleven en daarbij verschillende rollen waarnemen (1.19)
24	Bijna alle leerlingen kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme (1.21) - het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
20	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
In ... van de 86 gesprekken geven leraren aan dat ze leerlingen de ruimte geven om aan zelf- of partnerevaluatie te doen.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
38	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
33	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan in omgekeerde houding hangen en steunen (1.10)
32	Bijna alle leerlingen kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren (1.12)
29	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en over diverse soorten toestellen (1.9)
29	Bijna alle leerlingen kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme (1.21) - het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren
28	Alle leerlingen kunnen een danscombinatie onthouden en zonder aanwijzingen uitvoeren (1.22) - het onderzoeksteam kreeg weinig kans deze eindterm te observeren

Horizontale samenhang (7.2 - p. 34)

Resultaten voor de lagere afdeling

In ... van 88 de gesprekken geven leraren aan dat	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
In 39 gesprekken geeft de leraar voorbeelden uit mens en maatschappij, wetenschappen en techniek bv. rugscholing	Minder dan 1/2 van de kleuters kan onder begeleiding kleuteraangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen (1.5)
In 48 gesprekken geeft de leraar voorbeelden in verband met 'leren leren' bv. leren materiaal opruimen	
In 62 gesprekken geeft de leraar voorbeelden in verband met sociale vaardigheden bv. respect en waardering voor elkaar en voor het materiaal of kunnen samenwerken met elkaar voor het opruimen van het materiaal	

In 70 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen in andere leergebieden	Meer dan 3/4 van de kleuters kan met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen (1.6)
In 24 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van reageren op auditieve, visuele en tactiele signalen in het dagelijkse schoolleven bv. in rij staan, op speelplaats ...	
In 60 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van activiteiten in andere leergebieden zoals schrift, muzische opvoeding, mens en maatschappij, wetenschappen en techniek ...	Bijna alle leerlingen kunnen tijdens het bewegen rekening houden met plaatsaanduidingen (1.18)
In 53 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van hindernissen nemen in andere leergebieden zoals ruimte/verkeer	Meer dan 3/4 van de kleuters kan twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen (1.24)
In 55 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van hindernissen nemen in vrije momenten bv. op de speelplaats, de straat ...	
In 61 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van het expliciet oefenen op het aaneenschakelen van handelingen in andere leergebieden	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan een reeks van opeenvolgende handelingen uitvoeren binnen bewegingsactiviteiten (1.31)
In 58 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van het expliciet oefenen op het aaneenschakelen van handelingen in vrije momenten bv. op de speelplaats	
In 63 gesprekken kan de leraar beschrijven hoe er gewerkt wordt aan focus in andere leergebieden	Bijna alle kleuters slagen erin geconcentreerd te blijven tijdens bewegingsproblemen (1.34)
In 53 gesprekken kan de leraar beschrijven hoe de kleuters zelf creatieve oplossingen geven in andere leergebieden	Ongeveer 2/4 van de kleuters kan creatief verschillende oplossingen voorstellen (1.37)
In 48 gesprekken kan de leraar aangeven dat binnen 'leren leren' een gepast bewegingsantwoord geven ook aan bod komt	
In 62 gesprekken kan de leraar beschrijven hoe er gewerkt wordt aan plezier beleven aan fysieke inspanningen in andere leergebieden bv. muzische vorming	Bijna alle kleuters beleven plezier aan fysieke inspanningen (2.3)
In 62 gesprekken kan de leraar beschrijven hoe er gewerkt wordt aan plezier beleven aan fysieke inspanningen in vrije momenten bv. op de speelplaats	
In 44 gesprekken komen volgens de leraar aangeleerde spellen in de gymles en in de reguliere klassituatie aan bod	Meer dan 3/4 van de kleuters kan binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen (3.12)

In 39 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van de rollen zoals organisator, materiaalmeester, tijdsbewaker, assistent ... die regelmatig aan bod komen	
In 38 gesprekken geeft de leraar voorbeelden van afspraken die parallel lopen tussen bewegingslessen en andere leergebieden bv. sociale vaardigheden	
In 44 gesprekken kan de leraar voorbeelden geven van afspraken die parallel lopen tussen de bewegingslessen en vrije momenten bv. op de speelplaats	

Beschikbare leermiddelen (7.2 - p. 35)

Resultaten voor de kleuterafdeling

In ... van de 88 gesprekken geven leraren aan dat ze over voldoende leermiddelen beschikken om dit ontwikkelingsdoel te realiseren.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
87	Meer dan 3/4 van de kleuters kan twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen (1.24) waarbij leraren beschikken over kegels, stokken, horden, kruiptunnels ...
80	Ongeveer 3/4 van de kleuters kan een eenvoudige reeks handelingen uitvoeren en beschikt daarbij over voldoende ruimte
37	Minder dan 1/2 van de kleuters kan onder begeleiding een variatie van kleuteraangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen (1.5) - verschillend materiaal: groot, klein, licht, zwaar ...

Resultaten voor de lagere afdeling

In ... van de 86 gesprekken geven de leraren aan dat ze over voldoende leermiddelen beschikken om deze eindterm te realiseren.	Kwaliteitsbeeld uit onderzoeksvraag 1
81	Ongeveer 3/4 van de leerlingen kan vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren (1.11)
77	Alle leerlingen kunnen balanceren op de grond en over diverse soorten toestellen (1.9)
76	Meer dan 3/4 van de leerlingen kan een eenvoudig spelidee uitvoeren in eenvoudige bewegingsspelen (1.18)
57	Ongeveer 1/2 van de leerlingen kan zich in een spel inleven en daarbij verschillende rollen waarnemen (1.19)
41	Bijna alle leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen (1.24 , 1.25)
41	Bijna alle leerlingen kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme (1.21) - maar het onderzoeksteam zag maar 2 geschikte lessituaties

11.3 Bijlage 3: Onderzoeksinstrument

De onderzoekers ontwikkelden een digitaal onderzoeksinstrument om de onderwijskwaliteit van lichamelijke opvoeding in het basisonderwijs in kaart te brengen. Het instrument bevat drie onderdelen: algemene infofiche, kleuteronderwijs, lager onderwijs.

Onderdeel info

Het onderdeel 'info' bevat diverse administratieve gegevens: identificatie school, onderwijsaanbod, aantal leerlingen per niveau, organisatie bewegingsonderwijs (aantal lestijden en aantal prikkels per week), lesgevers (aantal, bekwaamheidsbewijs, lesopdracht), andere lesgevers betrokken bij curriculum zesde leerjaar buiten de leraren lichamelijke opvoeding, accommodatie, bewegingsbeleid, nascholingsbeleid, onderzoekscontext (naam onderzoeker, observatiegroep, lesonderwerpen). Er is ook ruimte voorzien voor het noteren van relevante opmerkingen.

Onderdeel kleuteronderwijs

Het onderdeel 'kleuteronderwijs' bevat drie tabbladen: lesobservatie, gesprek leraar, kleuter algemeen. Het tabblad 'kleuter algemeen' verzamelt automatisch de gegevens van de registraties lesobservatie en gesprek. Om zicht te krijgen op de onderwijskwaliteit in de kleuterafdeling, selecteerden de onderzoekers negen ontwikkelingsdoelen.

Als antwoord op de eerste onderzoeksvraag binnen de geselecteerde ontwikkelingsdoelen gaan de onderzoekers tijdens lesobservaties na of de leraren de ontwikkelingsdoelen (kwaliteitsvol) nastreven. De onderzoekers observeren het nastreven van het ontwikkelingsdoel binnen het vaardigheidsniveau

van de kleuters op basis van diverse subdoelen. De registratie gebeurt telkens door in het digitaal document een kruisje te plaatsen in de kolom ja, neen of niet waargenomen. De quotering 'ja' wordt gegeven indien uit de observatie en/of het gesprek blijkt dat het onderzoeksitem kwaliteitsvol aan bod komt. De quotatie 'neen' geeft aan dat het item niet kwaliteitsvol aan bod komt. De quotering 'niet waargenomen' geeft aan dat in de observatie en/of het gesprek het item niet is waargenomen.

Als antwoord op de tweede onderzoeksvraag richten de onderzoekers zich op de bevorderende en beperkende factoren bij het nastreven van de ontwikkelingsdoelen. De onderzoekers verzamelen informatie tijdens lesobservaties en gesprekken. De registratie gebeurt telkens door in het digitaal document een kruisje te plaatsen in de kolom ja, neen of niet waargenomen. De tweede onderzoeksvraag is onderverdeeld in factoren planningsdocumenten, deskundigheid leraar, horizontale samenhang en evaluatiepraktijk. Informatie over deze factoren bekomt de onderzoeker tijdens het gesprek met de leraar. De informatieverzameling voor didactiek (instructie, aanbod spelsituaties, variatie opdrachten, opvolgen spelregels ...) en materiaal (Is het nodige materiaal aanwezig om het ontwikkelingsdoel na te streven?) gebeurt tijdens de lesobservatie. De registratie in het digitaal document en de quotering voor de factoren gebeuren op dezelfde wijze als hierboven beschreven.

In het deel 'kleuter algemeen' geeft de onderzoeker in het ontwikkelingsdoel per onderzoeksonderdeel op basis van de verzamelende beoordelingen een algemene samenvattende beoordeling (ja, neen, niet waargenomen). Sommige ontwikkelingsdoelen krijgen op alle subdoelen een quotatie (OD 1.5; 1.6; 1.18; 1.31; 1.34; 2.3), andere krijgen een beoordeling afhankelijk van het lesonderwerp (OD 1.24; 1.37; 3.12).

Onderdeel lager onderwijs

Het deel 'lager onderwijs' bevat vier tabbladen: lesobservatie, gesprek leraar, gesprek leerlingen, lager algemeen. Het tabblad 'lager algemeen' verzamelt automatisch de gegevens van de registraties lesobservatie en de gesprekken. Om zicht te krijgen op de onderwijskwaliteit in de lagere afdeling, selecteerden de onderzoekers vijftien eindtermen.

Als antwoord op een eerste onderzoeksvraag binnen de geselecteerde eindtermen gaan de onderzoekers tijdens lesobservaties na of de leraren de eindtermen (kwaliteitsvol) aanbieden. Het bereiken van de eindterm wordt binnen het vaardigheidsniveau van de leerlingen geobserveerd op basis van diverse subdoelen (het kunnen en de betrokkenheid). De registratie gebeurt telkens door in het digitaal document een kruisje te plaatsen in de kolom ja, neen of niet waargenomen. De quotering 'ja' wordt gegeven als uit de observatie en/of het gesprek blijkt dat het onderzoeksitem kwaliteitsvol aan bod komt. De quotatie 'neen' geeft aan dat het item niet kwaliteitsvol aan bod komt. De quotering 'niet waargenomen' geeft aan dat in de observatie en/of het gesprek het item niet aan bod kwam.

Als antwoord op de tweede onderzoeksvraag richten de onderzoekers zich op de bevorderende en beperkende elementen bij het bereiken van de eindtermen. De onderzoekers verzamelen de informatie tijdens lesobservaties en gesprekken.

Tijdens de lesobservatie verzamelt de onderzoeker info over de didactiek van de leraar en het materiaal. Bij de variabele didactiek gaat de onderzoeker na hoe de instructie verloopt, of de begeleiding kwaliteitsvol is en in welke mate er een gedifferentieerd aanbod is. De informatie voor de variabele 'materiaal' is afkomstig van observaties waarbij de onderzoeker nagaat of het materiaal aanwezig is

om de eindterm te bereiken en waarbij hij de variabele quoteert op dezelfde wijze als de voorgaande items.

De bevorderende en belemmerende factoren krijgen in het gesprek met de leraar een beoordeling binnen de factoren planningsdocumenten, deskundigheid leraar, horizontale samenhang en evaluatiepraktijk. Deze vier factoren zijn onderverdeeld in subdoelen.

Om zicht te krijgen op 'planningsdocumenten' vraagt de onderzoeker aan de leraar of de eindterm opgenomen is in een planningsdocument. Bij de variabele 'deskundigheid leraar' geeft de leraar aan in welke mate hij/zij de eindterm belangrijk vindt, beschrijft hij/zij hoe het werken aan de eindterm in de derde graad verloopt en welke items aan bod komen. Hij/zij geeft ook aan hoe de eindterm aangeleerd wordt doorheen de drie graden. In 'evaluatiepraktijk' geeft de leraar aan hoe hij/zij de eindterm evalueert, of er aandacht is voor product- en/of procesevaluatie, of er kansen zijn tot zelf- of partner-evaluatie, of de leraar over evaluatie-inhouden en evaluatiecriteria beschikt. Tot slot gaat de onderzoeker na of de rapportering gebeurt met een cijfer, een lettercode of een kwantitatieve beschrijving. Voor al deze factoren gebeurt de registratie door in het digitaal document een kruisje te plaatsen in de kolom ja, neen of niet waargenomen. De quotering gebeurt volgens de eerder beschreven normering.

In het tabblad 'lager algemeen' geeft de onderzoeker in de eindterm per onderzoekonderdeel op basis van de verzamelende beoordelingen een algemene samenvattende beoordeling (ja, neen, niet waargenomen). Sommige eindtermen krijgen tijdens de lesobservaties steeds een quotatie (ET 1.3; 1.19; 1.30; 2.4), andere krijgen een beoordeling afhankelijk van het lesonderwerp (ET 1.9; 1.10; 1.11; 1.12; 1.14;1.15; 1.16;1.18;1.21;1.22;1.25). In het gesprek met de leraar komen alle in het onderzoek geselecteerde eindtermen aan bod.

Het tabblad gesprek leerlingen registreert a.d.h.v. diverse subvragen de kennis van de leerlingen over de in het onderzoek geselecteerde eindtermen.

COLOFON

Samenstelling

Onderwijsinspectie

Verantwoordelijke uitgever

Lieven Viaene, inspecteur-generaal
Koning Albert II-laan 15, 1210 Brussel

Wettelijk depot

D/2018/3241/048

Copyright

© Niets uit deze publicatie mag worden gekopieerd
of op een andere wijze worden verspreid zonder bronvermelding.